МАССА А МЕХКАШКАРА ПРОЛЕТАРЕШ, ВIАШАГIКХЕТА!

СЕРДАЛО

Свет — Арадуьл 1923 шера дена

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГIалгIай обкома, Нохч-ГIалгIай АССР Лакхечуьра Советан а Министрий Советан а орган. Орган Чечено-Ингушского обкома Коммунистической партии Советского Союза, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР.

№ 9 (2863). | Шинарин, 21 январь, 1964 шу. | Мах 2 кап.

Социалистически революце Единии парте Къаман кулгалдара хьалхара секретарь, Куба Республика Революционни правительства Премьер-Министр Фидель Кастро Руси КПСС Центральни Комитета Хьалхара секретарь, СССР Министрий Совета Председатель Н. С. Хрущеви Подмосковье.

СУРТА ТIА: Н. С. Хрущев, Фидель Кастро, СССР Куба Республикера посол А. И. Алексеев хьунагIа селаIа арабаьнна лел.

В. ЕГОРОВА сурт. ТАСС фотохроника.

ИЛЬИЧ ВАЬЧА ГОРОДЕ

ЯНВАРЬ БЕТТА ДЕНОШКА

УЛЬЯНОВСК, 18 январь. (ТАСС корреспондент). Лайво хьеладаь кхаши хьунаши. Ше баьча Волга аренашка шийла пурх латт. Iена дувхарца хоза я город а гIоа йилла цуи бешамаши паркаши а. Ше сациц яр кхы йоацаш а хургIоанаш а йолча цу городе шера чухь моллагIча хана а эзараш лах тIаувз. Вера хана ший дуккачен барт тайначен дезалца Ильич ваьхача цIагIа а из деша вахгIача школе а цIаккха ца хадаш лах латт. МассагIа сагI иккет укхаза — Новосибирскера инженер, Никопольскера болхло, Куйбышевера, Мелекессера, Уфера, Туймазера студенташи дешархойи.

МутIара тIехьа кургI бужаш, листаш тIа дуьш хьажа баьхкача лаха ду йоазонаш.

«Сибиркаш чIоагIа сужие болх Ильича!»

«Ма доккха ярло да-кх укхаза вийсвалар!»

«Дерригача дунен тIа цотьаргIья Ильича идеяши васкеташи!»

Халкъа боахам кхы цIаькха а яйбара, машар бахьанце лоаттабеча къовсама советски наьха низ тIалестабеча ленински партенен цуи Центральни Комитетан баркал оалаш, цар чIоагIа хамбеш да царех хIара йоазув.

Соакха укхаза 370 эзар сагI хиннав—цул хьалхарча шера хиннарел 50 эзар сагI дукхагIа. Хьалхарча беттаашкарчул шоззен ахазлен дукхагIа экскурсанташ латт укхаза январа бетта деношка.

Къаьстта чIоагIа ульяновцаш тIаоаш я музеи «Знание» яхача обществан чаккйоахаш йола ленински чтенеш. Уж дIайолаелар В. И. Ленина Центральни музея Ульяновски филиале, хIаьта соахке а областа 500 цIеча уголокашка, клубашка, культура диорецашка чакх а яьлар уж. Аллха 1963-ча шера цу чтенешка хинна 300 эзар соьгIа сагI.

1964-ча шерара ленински чтеней керда цикл дIайолаелар 11 ди доаккхаш укхаза хьоьшалгIа вена хиннача Владимир Ильича йишас Анна Ильиничнa Ульяновас-Елизаровас ший воI ваь лоланаьча Г. Я. Лозгачева - Елизарова даьча къамаьлаца.

БОЛХ ТЕССА БИТАЧА ХУР

Пхьиле-Къоштий юртарча хьакхий-товарни ферме вахатуина эггара хьалха бIарг тIаотт болхлошта хьалдаьча дикача цIеноштa. Электрически сердал чуулла е паргIата а да уж гIирсаш «Газ-51» яха машин, пхи трактор, ялх говр, 4 борда я ферме. 4270 хьакханек хурскаштен гIулакх деш 34 болхло ва. Дика йIохьаь а стандартни а корпусаш я, доакъар кийчдеш йола кухни, ... да. Цхьабакъда, ферме латта гIулакхаш гIадйуташ да аьлча хар цхурга.

МаргIар Виктори Эмалик бе хьакхий-товарни ферма цхьан корпусе болх беш. 735 хьакхен хурски кхоаб цар. Хьакхарч йолча чуваьлча эггара хьалха холу цхьаккха лостам ца хилар. Дерригача а сагалташки бIехе я. ЦIенъяьц хьаккарч латта мотигаш.

— Кхийш цIен ца деш хIана лоаттаду оаш? — хаьттача Маар Эмалияс дувц:

— 735 хурски хьакхен я аз са мара Викторен кхоабаш. Дукха болх ба тха дийнахьа бе безар. Деника 1,5 километр гаьнара оаш хош хьатIакхахьа деза доакъар. Трактор сацe хийла дукха ха йоатха. Ниьх геттара во ба. Иштa тIаувза оаха хий а. Хьакхарчашта хий дIадотташ, царна кIалхара кIийле цIенъеш дийнахьа 5—6 сахьат ха дIайода, хIана аьлча ведарашца дIакхахьа деза хий, носилкаца арадоах оаха кхо.

Хьакхий-товарни ферма бригадира Шпигоцкий Николайс бакъду Маар Эмалийс дувцар.

Бакъда цо хьоадац дуккхьал ше ледара хилар бахьан долаш болх. лой инкзъала къахьега деззлга. Носилкашца аракхухьаш дола кхо дIалахьа шозза аттагIа хургдар совлов а яь говраца аракхухьаш хилча.

270 нана-хьакха я ферме, царех дукхагIа ярш гIел а ена геттара кIалйисай. Цхьаяраш кхыметтел хьал а гIовттавац. Геттара кIезига цура ду хурскашта. Цудухьа хурскаш а гIеллуш латт.

Яхка езенначa хана а яккачу тIехьагIа а комбикормех а концентратех а муж а беш леррттIа кхаба езар хьакхарч. Уж иитта кхеьба яц.

Бокъонца ца кхабарех детI а ца дохьаш зIамига дисаь 600 соьгIа хурск я ферме. 14—16 килограмм хила езача 7—8 килограмм а хургьяц царех хурсках. Доккха зе да из, хIана аьлча кхы тIехьагIа а лерттIа детIайоагIартьяц уж. Совхоза специалисташтей кулгалхоштен дика ховн фермера гIулакхаш.

Цхьабакъда, болх тоабера сарцагIа воалаш сагI вац.

1963-ча шера планах хьахина езараш 6410 хурск йолча хьахинараш 3872 мара яц, царех 1034 хурск еннай. Цудухьа планах лаьрхIа хиначул 3576 кIезигагIа я ферме хьалкхеьь хурскаш. Юккъера лаьрхIача 240—250 тонн дулх да из. Цул соьгIа центнер хьакхий дулх дакккарта дIабода мах 9 сом 20 кепиг мара хила ца боагIача 14 сом соьгIа дахад ферме 1963-ча шера хIара центнер хьакхий дулхага.

Хьакхий-товарни ферма боахамах лерттIа пайда эцара эггара хьалха де дезар дIа сашиаркашта эша хьалаш вIаштIехь а даьха цар болх лерттIа тоабар, хурскаш лерттIа Iалашъяр, нана-хьакхар чашта хьа а беш муж телар. Чуоттаяь кхоабача хьакхарчашта оттаяь рацион а я эргаяккха езаш, уж дукхагIа кхаба еза, механизаци е еза халача балхашта.

А. АБАЗБЕКОВ.

Ремонтникаш—сийлен вахте

Шалковски производственни управление «Червленский» яхача колхоза механизаторашa шерра яхь а йоаржаь хьинаре къовсам лоаттабу февралe хургIолча КПСС ЦК Пленума сийленца накъа бахара, дика а сахка е тоаю цар юрта боахама техника. Лоаццача хана 22 трактор тоа а я аравьиний мастерскерe, царех 10 трактора капитальни ремонт хьай.

Дукха ба укхазe шоай декхараш тIеххоачам а деш тешаме къахьегаш бола ремонтникаш, царна юкъе сийлоаца белгалваьнна йоккха опыт йола слесарь Джаветханов Эмин. Цо дика гIо ду механизаторашта.

Тиштьаина оатталаш тоаеш боккха болх бу колхоза токараша, ШоллагIа вахар ду цар хьалхагIа геттара хила а ца корайоагIаш а йолча оатхалашта. Ишта дика кхоачашду шийн декхар аьшкапхьаро Храпов Алексии.

ХIанз хургIолча КПСС ЦК Пленума сийна къахьегама доккхий толамаш дахара вахте а этта, балла темпаш кхы а лакхъеш ба ремонтникаш. 20 мартага кхачалехьа ерригача техника а юрта боахама инвентара а ремонт яь яккха деш дениа цар.

А. САЛОВ,
Шелковский производственни управлене инспектор-организатор.

ЛАЬТТАН «ВИТАМИНАШ»

Академика С. И. Вольфковича дувц

Столица шерача Ленински проспекта тIа гаьнка сквера юкъе латт тIахьежача башха белгалйоалаш йоаца корпус. ДIачувоаллача лакхе хьалтеха вывеска йоалл: «НИИУИФ». Из я удобренейи инсектофунгицидий Iилма-тохкама институт. Укхаза хьаду минеральни тукий керда тайпаш, эргайоахаш-тоаю уж хьаяра процессаш. Дерригача халкъа декхар а хиина дIаэттад юрта боахама химизаци елга, хIаьта из институт яха а йоагIаш хьалхайоах лакха хьувкъамаш кхедар дукха лоаттабеча къовсаме.

Укх деношка НИИУИФ-е ваха хилар тха корреспондент, академикагара С. И. Вольфковичагара дийхар цо, удобренеш хьаяран юкъехьаьрни юкъе Iилман коллективо мел дакъа лоац дувцийта.

— Лаьттан низаш массехкавза дебале, — дувца воалавелар Iилмахо, — мехка юрта боахам сихха айбе низ кхоачаш я хIанзара хими. Новкъоста Н. С. Хрущева ше къамаьл деча хана, колхозни совхозни производство дегIайоалаяра наьъкий хьакъехьа ше дувцаш, белгалдаьккхар, кхачан продукташ «керттарча даьхье оахаргдоле лаьтташ шердара чотах ца а Iоаеш, лаьтта лелалара культура айяра, юрта боахам интенсивнагIа лелабара чотах Iоаеш езаш вай хилар. Цу гIулакха хилиниа яргIйоацача боараме минеральни удобренеш хила еза эггара хьалха.

Парте къаьстта теркам тIабохийт лаьтта лелаеча химизаци яра проблемашта.

Парте Центральни Комитета указанеш кхоачаш а еш, хIанз оаха болх бу концентрированни удобренеш хьаяра дахкье. Цхьалхачарца е лоха процент ярацца йолчарел дукхха а дукхагIа я царна пайдалера веществаш, кIезигагIа я баллест. ХIаьта из боккха экономически лоархIам болаш да. Концентрированни удобренеша кходу транспортага, уж чуйоахкача хIамашка, лаьттах тохарга дIадохар. Хьаэнаргья вай, масала, суперфосфат. Из хьаеш йола бедал дунен тIа эггара дукхагIа я Советски Союзе. Эггара хьалха цунах я Кольски ахгIайрен тIара апатиташ, Каратау (Казахстане) лоамашкара. Малхбузен Уралера, Эстонера. Ленинградски областера, Подмосковьера, кхыча районашкара фосфоритни рудаш.

Эггара дукхагIа йоаххаш я хибински апатиташ — дунен тIа эггара дикагIа йола фосфатни бедал. Цхьабакъда, из эзараш километраш гаьнара хьатIаккхахьа езаш хул минеральни удобренеш еча заводашта, хIаьта цигара царех пайда эцараштa — кхы а дукхха бIаьш километраш. Пайда луш йола вещество — фосфорни ангидрид — 20 процент гаргга йоаллаш йола цхьалха суперфосфат селла гаьнара хьатIаккхухьаш хилча, удобренешка бодачул шозза дукхагIа мах бода транспортага. Цудухьа цхьалха суперфосфат хьаечул гIойленагIа да 45 процентагара 50 процентага кхачалца пайдалера вещество йоаллаш йола шолха суперфосфат хьаяр.

Кхы а дукхагIа концентрированни я аммофос диаммофос яха удобренеш. Царех йоалл 65—75 процентага кхачалца пайдалера вещество — фосфорни ангидриди аммиаки. Цудухьа хIахорча шерашка вайнига хьалъергьац концентрированни удобреней заводаш мара.

КIезига хьаьттац оперативно а цу цхьан хана Iилманца бакъдеш а къестаде дезаш дола дешаш. Йоэзаш я фосфорни рудашта переработка яра керттера ши метод — кислотни электротермически. Хьалхарча методах Iалама фосфорни соединенеш йоаххаш йолча рудана обработка ю серни кислотайца. ВIашагIъуаш белггалара реакци хул, хIаьта из бахьан долаш хьахул фосфорни кислота. Цуица Iалама фосфата обработка а еш, шолха суперфосфат йоаккх.

Цхьабакъда, кислотни способ пайдана иц толашагIа йолча бедала — хибински апатиташта — переработка яра мара. Цу методах переработка еш халагIа да Каратаурча фосфориташта. ХIаьта укхаза ма йоаххий фосфор уаш йола Iалаьмате дукха рудаш. Вешта а мегарг мичад кхаш фосфорни удобренешца Iалашдара даьхье беррига мукь Хибина «белажаш» тIа оттабе, мел шера уж белажаш яле а.

Оаш хоаттарда: Каратау рудашта кислотни метод хIана мегац? ГIулакх сенах латт аьлча, из латт, царех фосфорали кремнели совнагIа, дукхха магний а хIаьта иштта аьшки алюминни а доаллаш хиларах. Цу бедала серни кислота Iаьткъачул тIехьагIа, магний, аьшк, алюминий вIашагIа а ийя маркхал хул. ДIахо кислотай на фосфорит яша а ишйтац. Цул соьгIа, цу тайпарча способех хьаяь удобренеш физически свойстваш во йолаш хул: из хIоттаяь лоаттаеш хилча чIоагIлу, цудухьа кхай тIа дIатасса хала а хул.

Лаьттанна хIал йоахка пайдалера веществаш уаш йола Iалаьмате дукха фосфоритни рудаш юрта боахамга оттаяра ЭЛКЕТРОТЕРМИЧЕСКИ методаца бедала переработка яр гIойленагIа да. ЙIовхалга доалаш долча электричества доккхийча низаша мара йиш хилийтац цу рудашцара фосфор цIенъяь хьакъоастае.

Электротерме метод йоэзаш я вайнига а довзол декъа а. Мишта хулаш я из процессе? КIорацен флюсашцан цхьаца хадданза Iалаьмате йоккхийча электрически пешкашка чуоехк Iалама фосфориташ. Пешка чура температура 1.500 градусага хIаккоачаш я. Фосфор рудацара хьа а къоастайийя, цул техьагIа къаьсттача приемникаш чу конденсированни ю цуина. Шена фосфор хьакъаст. Из феца мист а еш, фосфорни кислота дакккха а цул тIехьагIа шолха суперфосфат яккха а йиш я. Кхетадеш да, руда дIа-юха кхухьачул экономически гIойленагIа цIена фосфор дIа-юха кхахьар хилар. ХIара цул цхьан тоннех кхы тоанe шолхача суперфосфата ма йоаллий.

— Оаха хьоастаеш йола шоллагIа, кхи кIезигагIа лоархIам болаш йоаца проблема я, — йоах академика С. И. Вольфковича дIахо, — КОМПЛЕКСНИ удобренеш хьаяра технологически процессаш кийчъяр. Из мадарра дувцаргда вай.

ДIайийна хIамаш бокъонца хьаькъяра кIезигагIа хуле а кхо вещество хилаьза яргьяц: азот, фосфор, калий. Уж агрохимие кхо «кит» я. Вакъдар аьлча, хIара удобрени къаьстехьаьста тесса-м мегаргья. Цхьабакъда, алкха удобренеш кхашка тоэсаш бена цхьан балхага а ма боалий удобренешка шоашка бодачох шоэтккье процент гаргга мах. Кхетадеш да, ерригa компоненташ лаьттах цкъа тохар экономически гIойленагIа хилар. Цу гIулакха хьаe еза хьаьнагIа бола массе тайпа «кхача» уаш йола комплексни удобренеш. Цу тайпарча керттерча удобренеех я аммофос, нитрофоска, хIаьта иштта тукосмесь а. Тайп-тайпарча лаьттаех етта йиш я уж.

Iилмо хьахьекхах, дIайийна дукхха хIамаш, нагахьа санна кIезига-дукха а лаьттах цIаста, бор, марганец, молибден, цинк. кхыяраш санна йола элементаш йоахкаш ца хилча, лерттIа детIаяна йиш ца хилар. Цхьабакъда, нагахьа санна кIезига теха е уж элементаш лаьттах техача, дIайийна хIамаш сихха детIаяхьа йолалу, чIоагIа лакклу цар хьувкъам. Микроудобренеш е уж.

Дукхача хьалашка микроудобренеш комплексни удобренешта юкъеяххийтар пайдане да. Цхьаяа дика хул дIайийна хIамаш детIаухийташ йола стимулятораш царех тохар. Цу органически веществаша дIайийна хIамаш тоаю, хьайбай организм витаминашца е гормонашца тоаеш санна.

Майна мегарра, комплексни удобренеш ... Iилмехой ниа эш. Перспектива гIулакх да из.

Цхьаькха, кхы хIезигагIа лоархIам боахаш дола декхар да — удобреней хIара тоннах цийса, эффект йоккхагIа йолаш пайда эцар. Цу дешах хаьца тха института Iилмахой группо КПСС ЦК-ага письмо дахьийтад, хIаьта химеи юрта боахамен дукхача болхлоша из мога а даьд.

Кхетамца, хьурмат долаш удобренеех пайда эцара лаьтташ дика довза деза агрохимикашта дайза ца Iеш, планови органий болхлошта а. Уж ма йиш удобренеш дIа-юха екъар. ХIара районе агрохимически лабораторeш вIашагIйоххаяза яргьяц. Лаьттах удобренеш иийса еттара колхозаштей совхозаштей новкъостал де деза цар. Юрта боахама болхлой шоаш а декхарийла ба геттара дукха хIамаш Iомаде.

— ЧIоагIа лоархIаме хет сона цхьаькха проблема, — аьлар академика С. И. Вольфковича, — Аз дувцар да «химе маькх» — серни кислота — дукхагIа арахецара хьакъехьа йоккхо елта. Удобренеш дукхагIа яхара болча цул лоархIамe мах беш, новкъоста Н. С. Хрущева белгалдаьккхар: «Мехка удобренеш еш, хIаьта суперфосфатни заводий мошносташ бивза пайда эцаш яц. ХIана? Яц, серни кислота тоьаш доацандаь».

Тха декхар — серной кислотни предприятей мошносташ хьалъе проекташ оттаяра Iилман дакеш кийчъяр. ХIаьта цу производствай прогресса лаькъаш малагIаш да? Цар чу оттаергья продукци дикка дукхагIа арахеца могаргдолаш йола, хIакхара, балха оасарле лакха йола агрегаташ. ХIанз серкисти бедал йоагаю ерригa а ткъаь цаI процент мара кислород ца уаш кхмех яр реакциеa юкъе ца хула азот яха инертни газ йолаши доле фо юкъе а удийташ. «ЦIогарчанца» цхьаьна азот феца уварIъухийт.

Цхьабакъда, нагахьа санна сера хьаленккар дукха бедал йоагаечa хаха фона меттел кислородах пайда эцаш хилча, процесс дукхха а сихагIа леларгья. ДIадаргда зуламера «цIогарч» а. Кислородо дикка сихьергья кислота даккхара процессаш. Дукхха а дукхагIа вIамигьергья аппаратура, хIаьта доаче серикислотни заводий зданеш а. Из кхоалагIа проблема я къоастаяр дукха Iилмахоша къахьегаш яр.

ХIанз мехка дукхача районашка ударни темпашца хьалъеш латт минеральни удобренеш хьаергйола дукхха предприятеш. ЧIоагIа лоархIам болаш да уж сихагIа болх бе йолаялийтар а цар низах бивза пайда эца йиш хургйолаш царга болх байтар а. Из де гIишлонхойи химикийи декхар. Iилман болхлойи проектировщикаши шоай ергIанна декхарийла ба цу предприятешка эггара кердагIа йолеи пайданагIа долеи технологически процессаш, балха оасарле эггара лакхагIа йола оборудовани юкъехкахьа.

Минеральни удобренеех лаьтташ «витаминаш» оал. Из а шийн маIан долаш да. ХIанзарча химе керда низаш лу колхозийи совхозийи кхашта. ДIайийнача хIамашта мел эш хьоанал лаьттанна дIалойе, цо советски сага камаьршца бекхам берга.

Пленумга кийчлуш

«Скотооткорма» траста «Алхан-чуртский» совхоза къахьегамхоша дIадаха шу дика чакх а даьккхар кердача шера тоьал толамаш а даьхад. Совхозо гурахьа тIаэзар 700 тонн соьгIа суперфосфати аммиачни селитри. Минеральни удобренех цхьадола дакъа гурахьа дIадийнача ялаташта подкормка ярга дахийта а, хIаьта цу ерригнех ийсса ахаш хьаккIаш дIаюргйолча лаьтта тасса а лаьрхIад.

Моттигера удобренеш кхашка дIаккхухьача дика къахьег механизатораша Гулиев Висангире, Хамхоев Идриса, Виделов Бахьаудина, Саутиев Дауда. Царех хIаране 18—20 тонн удобренеш дIаккхухь кхашка, нормах кхьа эзараш 12 тонн мара йоацача. Совхоза ерригa звенош кхашка минеральни удобренеш тайса яьинай. Къаьстта удобренеш дIаккхахьа аьнна вIашагIъеккача механизированни отрядаша дика кхоачагIъю шоай задане. Удобренеех хиш декхача лаьттаехи кхетамца пайда эцар дукха совхозе вIашагIъеххай агрохимически кружокаш. Цига занятеш ю вокккхагIа волча агронома Полищук Евгений Григорьевича, отделеней агрономашта Украинцева Валентинас, Цуров Махьмада.

Дийнахьара шоай болх чакхбаьккхачул тIехьагIа занятешка баха сихлу механизаторашн полеводаши. Укхаза цар Iомадерга лаьттах мича хана, мел минеральни удобренеш тоха еза, малагIча лаьттах малагIа тайпа удобренеш техача пайданагIа я.

Тракторий моторий гIар-тата дужаш дац ремонт еча мастерскешка, семилетка ялхагIча шера бIаьстенна накъа болхаш сихбенна хьуве совхоза механизатораш. Ерригa ремонт е эзараш 72 трактор я, хIаьта царех дукхагIъераш хIанзе а кийчъяь яьинай.

В. ТАГУРОВ.

Пропагандистий семинараш

Укх деношка пропагандистий, лекторий, агитколлективий кулгалхой, общественни Iилмаш хьехарий республикански семинар хилар Ленина цIерахча культура Дворецe. Семинаре дакъа лоацаш вар эзар соьгIа сагI. Коммунизм хьалъяреи дунен халкъашта юкъарчен гIулакхех хIанзара дешаш дувцаш парте Центральни Комитета пропагандистий группо йийшача лекцешка ладийгIар семинаре хиннараша.

Дунен халкъашта юкъерча коммунистически боламах лаьца лекци йийшар группана керте латтача КПСС ЦК общественни Iилмай академе профессора М. М. Григорьянца. Общественни Iилмай академе аспирант волча Б. М. Гадзоева йийша лекци шин система экономически яхьа хетаяь яр. Ладуэ гIарий уйла тIайодаш дар юридически Iилмай кандидата СССР Iилмай академе паччахьалкхен бокъон яхача института болхлочо М. П. Лебедева «Социалистически бокъонаш чIоагIъяри коммунизмага дахара дешаш» яхача темах даь къамаьл.

Дунен халкъашта юкъерча гIулакхех, юрта боахама химизаци ярах лекцеш йийшар семинаре.

* * *

КПСС обкома гула а яь агрохимие лош дувцаш кхаь дийнахьа хиннача республикански семинара болх укх деношка чакхбаьлар. Цу семинаре дакъа лоацаш хилар КПСС горкомий, райкомий хьалхара секретараш, производственни управленей промышленни зонайи парткомий секретараш, производственни управленей начальникаш, къахьегамхой депутатий исполкомий председателаш, партийно-паччахьалкхен тIахьожама комитетий председателаш, КПСС обкома отделай заведующеш, секретараш, республика министрий Совета бехктоккхама бояхлой, министерствайи ведомствайи кулгалхой.

* * *

Семинаре хиннараша ладийгIар «Юрта боахама удобренеш юкъеяххьар» аьнна Къилбаседа-ХIирий юртбоахама института ректора юрта боахама Iилмай кандидата воа Джанаева, минеральни, органически, бактериальни, мико удобренеш, уж мел, маца, миштa тоха еза яхача темах Нохч-ГIалгIай АССР заслуженни агронома воа. Многолета, республика лаьтташ дувцаш Нохч-ГIалгIай землеустроительни экспедице инженера-почвоведа воа. Головлева, хий декхача лаьтташка удобрени йиллара юртбоахама Iилмай доктора воа. Льгова, «Оросительни системай состав», аьнна технически Iилмай кандидата, Грозненски опытно - мелиоративни станце директора Кириченко лекцешка.

Грозненски опытно - мелиоративни станце, Грозненски химически ацетоно - бутиловни заводашка хилар семинаре хиннараш.

В. БАЛЛЕНИКОВ.

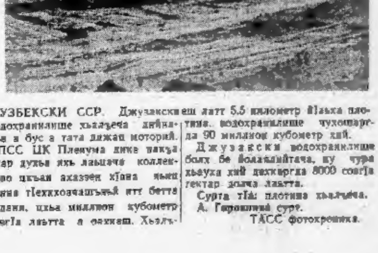

УЗБЕКСКИ ССР. Джузакски латт 5,5 километр ӀIаьха плотина водохранилище хьалъеча дийна-тина. Водохранилищан чухоашарга 90 миллион кубометр хий. хьа а бус а тата дижан моторий. КПСС ЦК Пленума дика вакъа яхар дукхьа якъ лаьцача коллективо цкъан ахаззен хIона яьи аьнна тIеххоаьчашъяьй итт бетта задания, цкъа миллион кубометр соьгIа лаьтта а оахкаш. Хьалъ-

Джузакски водохранилище болх бе йолаьйлийтача, ку чура хьауха хий дехкарга 8000 соьгIа гектар дьача лаьтта.

Сурта тIа: плотина хьалъеча.
А. Гарошлиний сурт.

ТАСС фотохроника.

Партийни вахар

КЕРТТЕРДАР—ОРГАНИЗАТОРСКИ БОЛХ

ГIулакх довза а довзаш кIорггера тохкалга, кхоачамбоацарш хьахулаш дола бахьанаш чехкка гучадоахилга а уж дIадахара нах оарцагIбоахилга а — уж да инспектора-парторганизатора керттера декхараш, йоах Сунженски парткома инспектор - парторганизатора Николай Васильевич Кузьмина. Дукхаза хиннав из «Коммунизмага бода никъ» яхача колхоза жа лелаеча ферме. ХIанз дукха ха йоаццаш цу фермера цуина гучадьлар Iанга во кийчо нь хилар. Цхьайолча помещеней тховнех Iургаш доалх, жена кIалхара кхо хаинахьа дIедахац, кормушкаш кIезига я, цулухьа дукхагIа дола доакъар хьайбай когашта кIала а ухаш дов. Желашка хьатIакхахьац ча.

Цул совгIа, цхьакха йоакхо яцар ферма болхлой. Жа Iуй чуIеча цIеношкарча пишкашта ремонт хьацар. Геттара шийла яр цу цIеношка.

Из чIоагIа нийкъа хилар инспектор-парторганизатора. Колхоза коммунистий кхьарча собране «Жа Iанга кийчдарах» лаьца ферме заведующе ноб. Арутюнянна отчет елта мегадир но колхоза парткома. Собране гучадьлар уж деррига кхоачамбоацараш. Фермана лерттIа доал ца дарах ноб. Арутюнян балхара дIа а даьккха цуй когаметта балхах дика кхеташ вола нокъост хьожавир, цу ферме вIашагIъеллар йоакъар тIакхухьа бригада.

Лоацача хана ферме тIадера гIожа доакъарш жена кIал чуеса хIамен, чехкка ремонт а яь колхоза гIишлой бригадо тоайир ферма желаши жа Iуй цIеноши. Инспектора - парторганизаторей беррига хьайбаш лелаедерашей цхьана йоакхо ярца хIанз дикача хьале да хьайбаш.

ДукхагIа хана денз во дар №5 йолча шурий-товарни фермера гIулакхаш. Дисциплина йоацаш, лерттIа болх вIаштехьбаккха ца хоаш вола нов. Масликов вар цига ферма заведующе декхараш кхоачашдеш. Во леладора доахан кхоабилех. Силос мара тIаехьаш хIама яцар. Геттара кIезига яр дояхангара йоаккха шура. ХIара кхоабача Iаттагара дийнахьа 4 килограмм мара яккхацар из. 3,6—3,7 процент мара яцар шурий хьоанал.

Тесса битабар ферме массово-политически болх, социалистически ях йоаржаяьяцар доаькашта юкъе. геттара во дар хьайбаш леладерий вахара хьалаш.

Цу дерригнеша хьахьокхаш дар балха кIоаргга товзал йолаш вола саг ферма керте оттаве везаш хилар. Из да а дир укхаза. Фермана кулгалде эттар дакхера образовани йола къона зоотехник нов. Асриян. Дика дIаболабир цо болх. Нов. Кузьмина цхьана ферма заведующе вIаштIехьдаьккхар доахан кхабира рацион эргайоаккхилга. Цхьан хана силосаца кегий аьта чоп концентрираьвнни доакъарк теле долахир доахана. ХIанз хон-чвинахьа барда кхухь ферме. Ишта тоаделар хьайбашта гIулакх делта а.

Накаца кхетама болх бара а йоакха уйла тIайоххийт парторганизатора. Ферма болхлошта «дукхен халкъашта юкъерча гIулакхех», «КПСС ЦК декабрьски Пленума материалех» лаьца лекцеш йийшай нов. Кузьмина. Къахьегама ира листок арахецара, доаркашта юкъе социалистически ях йоаржара, къахьегама учетлер тIа яккхара ферма болхлошта ноикъостал дир цо.

Дояркай вахара хьал товдара а зоккха тIо даьа парторганизатора.

И. ГУЗЕЕВ.

ВАХАРЦА БУВЗАМ БОЛАШ

Дукха ха йоаццаш партийни собрани хилар Серноводски юртбоахама техникуме. КПСС ЦК декабрьски Пленума итогех лаьца къамаьл дир техникума директора нов. Аристова.

Вай мехка химически промышленность лоацача хана дегIаяра йола Пленума решенеш шийх хиннахьа яь а бокххача лоархIаме а хилар белгалдоахар докладчико а пренеех къамаьлаш даьраша а. Масала, удобренеехи хини лерттIа пайда а эцаш къахьийгача техникума боахама кхашкара Iалзма хьалаш цхьатарра доллашехьа а юкъера лаьрхIача гектара тIара доаллаха ядача колхозел дукхагIа ялаташ чуэцаш хилар дийцар агронома нов. Ордунна. Нагахьа сайна доаллачарча боахамаша юкъера лаьрхIача гектара тIара 20,6 центнер ялат чуийца дале техникума боахамо 34 центнер ялат даьккхад вIара гектара тIара, аьлар цо.

КПСС ЦК декабрьски Пленумо хьалхашка оттадаь декхараш кхоачаш а деш, района боахамаша гектара тIара чуэца лаьрхIачул 3—4 центнер дукхагIа ялат даккхара декхараш оттадаьяоашта хьалхашна техникума дешархоша.

Техникума практике дукха кхоачамбоацараш да, аьлар агрономически отделенерча 3-из курсерча нов. Интышева. Техникума боахамера уж деррига тоьламаш дукхагIча даькъе боахамерча болхлой низаца даькад. хIаьта дешарца цоаш йоа яхетам практикаца лерттIа бувзадац дешархошта. Къыбараша уж балхаш деш бIара мара хьийжадац тхо. лаьттан тIоанаш тахкара балхаш даьвац тхоца химей лаьттанцарча деррнгача балхийн кабинеташа. Оаха-м укх дешара шера техникум чакхйоацах. ТIехьа-тIайоагIача хана арахецача специалисташта дикагIа кхетам балара гIулакх вIаштIехьдаьккха деза.

Опытно-мелиоративно пунктен техникумен лаьтташ вIашагIа а теха техникуме хиш дахкара факультет вIашагI а йоллаш. цу шинна боахама базе вIашагIтохарца дIахо дакхагIа говзал йола юрта боахама специалисташ арахецара йола предложени душ къамаьл дир боахама заведующе нов. Стародубцова.

Юртбоахама дакхара говзалаш йола кадраш кийчъяр вай керттера декхар да, аьлар собранин чакхйоаллаш къамаьл даьча техникума директора нов. Аристова. Лаьттанцарча балхий лара, органически хими лаьттанцарча балхашта механизаци ерйяха предметаш хьех вай дешархошта, хIаьта уж предметаш хими дегIаярца дувзадена а да.

Удобренех лерттIа пайда эца ховргдолаш, лаьттан анализа ергйолаш дешархошта хьеха декхарийла да вай. хIаьта цу гIулакхашта эшаш йола тIехьарча техника аппаратура а я вайга, аьлар цо.

А. МИХАЛЕВА.

ХЬАШТАШ КХОАЧАШДЕШ

Къаьстта дика къахьийгар дIадаьча шера «Грозгоргаз» треста коллектив. Укх шера къахьегама тоьламаш кхы а лакхьеш къахьег коллективашарча болхлоша.

Дика къахьегама толамаш доах укх хьалхарча деношка коммунистически къахьегама сийлен цIи яккхара къовсам лоаттабеча Старопромысловски эксплуатационни участка В. Исаева кулгалдеча коллектив, Октябрьски эксплуатационни участка нов. Сидорова кулгалдеча коллектив, иштта кхечар. Цу участкашка хIара смена норма тIехкхоачашъеш белгалбаьнна ба нв. Квашин, Мызаев, Бондаренко, иштта кхыбараш. Кхоачамбоацараш балха юкъера дIа а доахаш укх шера цаан кхы а хьал. ба кхоачашъе дош денная треста коллектив.

Б. НОВОСЕЛЬСКИЙ.

Ленинград блокада хиначa денешка.
Хьамсара город лорае фронте болх Кировски завода болхлой.
Б. Кудряева сурт.
АПН.

«Чечингсельстрой» треста железобетонни заводе къаьстта дика къахьийгар дIадахача шера нов. Аполенова кулгалдеча арматурщикий бригада. КПСС ЦК декабрьски Пленума решенеша дог гIоздаьккха, Грозненски мехкдаьтта чакхдоаккхача завода коллектива болам хьал а даьца январь бетта хьалхарча деношка хIара смена норма тIехкхоачашъеш къахьегаш ва Хизиров Мала, Шишкин Николай, иштта кхыбараш а. Дика къахьегарал совгIа мичча хана шоай новкъосташта новкъостал де кийча ба уж.

— Даьхача къахьегама толамех кхоачамбаь Iердац тхо, — йоах цар. КПСС ЦК февральски Пленума сийлехца накъа балара хIара смена норма 120—125 процент кхоачашъеш хьинаре къахьегаш ба уж.

Сурта тIа: Хизиров Мадек Шишкин Николайи арматурин плиташ вIашагIйоххаш ба.

И. Плиева сурт.

ПЛАСТМАССЕХ ДАЬ ЦIЕНОШ

Из латт, из пхезза вIаштIерлаь цIа латт цхьан московски переулках, хIаьта ше санна долча йоккхийча панелех даьча цIеноел кIезига эргаш да из. ХIаьта а кхы мел дараш санна доц из. Из цIа — эксперимент. Хургдола цIа. Аьшкбетонахи пластически массаехи даь цIа.

Из аьшкбетона ларда тIа латт аьшкбетона я цуй керттера мелйола конструкци. ЦIа хьалдеш дIахийта керттера материалаш синтетически пластмассаш я.

ЦIи цхьа шу хьалхгIа хьадаь даьнна а вах бутт хьалхагIа нах чуховшабаь а да. Цу чу баха хайшача наха юкъе ба цуина проект уттаьраш а из хьалдаьраш а.

Цу чу Iерех цаI — Евгений Васильевич Калин, чуIеча цIеношта типови экспериментальни проектировани еча Центральни Iилма-тохкама институтa вокххагIа вола Iилман болхло. Из хинвав проект оттаеча дакъа лоацаш а керда гIишлой материалаш хьахра чIоагIа тIехьа а.

Из волча цIагIа да тхо. Геттара йIайха я квартире. ХIаьта цIеноши дIохдеш йола приборашь мича йоаха? Уж йоалкаш хинвай квартираш екъача пенашта юкъе.

Сердало дукха а квартаре: арахьара пен беррига а дIалоцаш хIана вац аьнна доккхий кораш да хIара цIен. ХIаьта пенаш геттара дитъьига да.

— Деррига а пар сомал 10 сантиметр мара дац, — йоах квартира дас. — Цхьабакъда, кхьметтел шелал 30 градусага дIакхоачаш хиннача укх шерарча Iаи пхьаша долча денешка а хIанз мо йIайха яр цIагIа. Арахьара пенаш хьадаь пластмассаш йIовхал ара ца ялийтара а чухьара гIартата ара ца хазара а геттара дика я. ЦIен проект оттаеча хана мамогга дукхагIа паргIато хургйола гIулакх вIаштIехьдаккха гIертар тхо, — яхаш душ архитектора Кавиня. — Синтетически материалаш шерра юкъе а уэийташ советски наьха чуIе мотти хозагIа хилийта, чуIеча цIеношта гIулакх де аттагIа хилийта гIертар тхо.

ЦIеношта юкъера йоакъаш хьуна шолхий плитаех яь я. Уж, йоакъаш хиларал совнагIа, шкафаш а я. КизгIоакъаш теха болча кухни столовех хьакъоастаеча пен чу пхьегIаш оттаьй. Хьалха хинна тархеш дагайоххийт цу шкафо. Воах цIеной пенех йоахк баразкъаш хьалдоаладу, книжкаш чудоаттаду шкафаш.

Сийрда, бIарг гIадбугаш дола каькат теха да пенаш. Из а за синтетически. Медача хица дила йиш я из. Кхьеттел дIайхача хих а ца кхераш йола къаьстта ший тайпара пленка тIатеха да кухнера пенаш.

Йийа тIегIолла техай синтетически линолиум е поливинилхлоридни плиткаш. Цхьа бахьан а тIаьда пахаши хьекхача сон цIенаяла леп ий.

Пластически массаех яь дукха хIамаш я цIагIа — ваннаш, раковинаш, чугIолла шийла хий лела турбаш, дагIай гIойленаш. Уж йолла хIамаш хоза, паргIата хинна ца Iеш, даргIа а я. Хьайла фу душ цифраща. 15 квадратни метр йолаш дола арахьара пенаш хьалдьча панелех кIерайр 290 килограмм озаш я. Уж бетонинчарей 10-аза дейгагIен массаза а кирпичех доттаче пенел 30-аза дейгагIен да. Экспериментальни цIен цхьа метр хьалъярга 170 сом долар. Архитектораша лоаркI, цу тайпара цIеноши дукха хьалдеш хилча чуIеча моттига цхьа метр хьалъярга дIабола мах ийсса ах кIезиглургхийнаш.

Йоккхача химе предприятеш сихха хьалъерон вай мехка химически промышленность дегIайоаллаерон пластически массаш шерра юкъехахьа йиш хулийт чуIе цIеноши хьалдеча.

В. ДМИТРИЕВ.
ТАСС корреспондент.

ДУКХАГIА
доагор даккхара

Химически индустри сихха дегIайоалаяра а беррагача халкъа боахама химизаци ера а йола программа тIайийцача КПСС ЦК декабрьски Пленума решенеша къахьегама хьинар кхы а дIаяь къахьег «Малгобекнефта» управлене III-ча промысла мехкдаьттахоша. Семилетка пхелагIча шера кхоча доагорх газа яккхара план 106,3 процент кхоачашъьй цу промысла коллективо.

Вакъда, карагIдаьннача кхоачам беш бац III-ча промысла мехкдаьттахой. Химикашта кхы а дукхагIа бехал ялара къовсам лоаттабеш къахьег семилетка ялхлагIча шеро хьалхарча бетта — январе. Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода технологашта даь кхайкарал хьаллаьца шоай торонашка а хьежа лакхара социалистически декхараш тIайийцад промысла мехкдаьттахоша. Цар лаьрхIаз шера планал совгIа 9 эзар тонн мехкдаьттеи цхьа миллион кубометр гази яккха, къахьегача овсарле планал 0,6 процент лакхье, скважинашта лаьттан кIалха ремонт еча шера йола норма 112 процент кхоачашъе, иштта кхыдараш. Шоай дош гIулакхаца кхоачашдаьрна яхье баьнача III-ча промысла мехкдаьттахоша 100,6 процент кхоачашъяьй январь бетта пхийтта дениа план. Кердача шера хьалхарча бетта хьалхашка латта декхараш сийлецца кхоачашдара хьинаре къахьегаш белгалбаьннаб операторaш нн. Кузнецов, Торшхоев, Коков, Хамхоев, Оздоев, кхы дукха бараш.

—Семилетка ялхлагIча шера Даьлецна дукхагIа «Iаьржа дошув» далара тхоей низ кхоберггбац оаха,—йоах III-ча промысла мехкдаьттахоша.

Ю. КУРСКИЕВ.

Барттайна коллектив

КПСС ЦК декабрьски Пленума яь решенеш дог раьза хинна тIанйца болх беш я ГАРО механически цеха коллектив. Царна юкъе къаьстта дика боля беш я Хайрулин Ревата кулгалду токарий коммунистически къахьегама сийлех цIи делаю бригада.

ХIара смена нормаш тIехкхоачашъеш хьинаре болх баьча цу бригадо 25 декабре кхоачашйир шера план. Къаьстта дика болх бир А. Федоренкос, Е. Рыжова, В. Зуева, П. Матвеева, иштта кхыбараша. Шоай балха овсарле лакхъеш, оатхалашка дIабоадмах лохбеш дукха ахча кходир цар пачхахьалхехна. Цар хьаш оатхалаш брак йоацаш хул.

Вежарий санна барттайна, Iимерза боля беш ба Хайрулина кулгалдеча бригада болхлой. ХIара смена норма 180—190 процент кхоачашъю цар. **Д. ШАТАЛОВ,**
ГАРО механически участка вокхагIа вола мастер.

ДукхагIа шура!

* * *

ТОАБЕ ФЕРМА БОЛХ

Назрански производственни управлене «Россия» яхача колхоза шурий-товарни ферма массаех шу хьалхагIа юкъера лаьрхIача хIара кхоабача Iаттагара 2200 — 2250 килограмм шура йоаккхар, хIаьта Черкашина Любовь, Трачевская Ирина санна болча доаркаша 2600—2700 килограмм а йоаккхар.

Цхьабакъда, дIададача бIарчача шера цу ферма коллективо хIара кхоабача Iаттагара ерригa аьккха шура 1369 килограмм мара яц.

ГIулакх сенах латт аьлча, из латт, шура кIезига яхара санага йолаш е колхоза правлени а, е специалисташ а, а къаьстта колхоза вокхагIа вола зоотехник нов. Толохольникова а хинна ца дилараx.

Массаех шу да цхьашха пайда а ца эцаш, доакъарашцара белокаш дикка совйоахаш йола карбамид ферме уйла. Цхьабакъда, доакъарий рацион юкъе из йоацаш я, хIаьта из яцар аьнна сагота болаш боахама кулгалхой а бац. Доахан кхабара шиеса оттаь рацион а яц ферме. Цу тIа а ферме доакъараш тIакхухьаш а ца кхухьаш а йоагIа ца, хIанз аьлча цига яц дукххьал шурий-товарни фермана доакъараш тIакхухьаргдола къаьстта транспорт.

Укх шера мел яц доакъараш кийчдаьд колхозо. Царна да лоцарха йол, гороха ча санна дола дукха белокаш йоацаш доакъараш а. Цул совгIа цига да 500 тонн гаргга ча, дукхий кои, хьажкIайн маьккен силос.

Ужжамо долча тейп-тейпарча доакъарех хьашт долча пропорцех а мел эша дегIах латаргIйола протеин йолалургIола паста кийчбе йиш я. Цхьабакъда, укхаза деррига толлар фуд аьлча, из да боахаме йолаш йола паста-кийчбарг дош хIама а доацаш латташ а доакъараш хьайбашта дIакхалахьа кийчдеш а ца хилар.

Ферма иштта вочa хьала тIа хилара эттара чIоагIагIа бехк вар цуч заведующи нов. Гусев а. Коллективашта шийга дIадоахалургIола дукхаза кхоачамбоацараш да ферме. Цхьабакъда, по бехктоххама цIалхарбоалийтих колхоза кулгалхой, къаьстта а хIанз, хьайбай продукци алсамйоаккхаргIола хьалде наькъаш КПСС ЦК декабрьски Пленумо белгалдаьча хана.

Во латт колхозе хьайбаш лeлaдерашта юкъе беш боле агитационно-массови болх. ХIара дийнахьа яьккхача шурий лоархIам бац шурий-товарни ферме, хьалха латтача доаркашта, скотникашта вымпелаш телац, къахьегамхой материальни безам тIабахийтац шура дукхагIа ялара.

Уж хIамаш дика хов колхоза партийни организаце секретара нов. Скрипова, цхьабакъда, уж кхоачамбоацараш дIадахара по деш хIама дац. Шурий-товарни фермерча хьайбаш лeлaдерашта юкъера къахьегама дисциплина лохача боарама, болхлой балха тIера бувлаш дукха моттигаш хул.

Фермера гIулакхаш тоадара овлангара денз юха хьажа везаш ба тайп-тайпара доакъараш тIакхихьара болх, вийсе рационаш оттае, шортта белокаш йола паста кийчбе беза. Цу гIулакха мел эша торонаш йолаш а колхоз. цхьабакъда, шихоза специалисташи мугIарера къахьегамхойи лаьрхIа оарцагIбовла беза шура дукхагIа яккхар дуцьа лаьттабеча къовсама.

О. АРЗИЕВ.

ТОЛАМАШ КХЫ А ЛАКХАГIА ХУРГДАР

Доккха а бехктохаме а декхар да республика хьайбаш лелaдерашта хьалхашка лаьттар. Из доикха декхар дика кхьалхал а йоалаш кхоачашдера шу дIадоладенача юкъе деиз чIоагIа къахьега деза доаркаша доахан луш йола шура мамогга алсамъаккхара, лаха деза доахана шура тIатохаргIола наькъаш.

Сота хьабеша аз делабеш 26 кхоаба етт ба. Совхиа доадама хIама ца эшаш 2500 килограмм шура яьккхар аз хIара кхоабача Iаттагара. Цхьабакъда, со цу боарамах кхоачамбеш яц. Шортта а дика а доакъар дехаш хилча дикна алсамъяргъяр хьайбашкара йола продукци. Иолаш йолча йоккхийча торонех эша боагIача тайпара пайда эцац вай.

Тха шурий-товарни фермерча доахан хIара Iатта массе дийнахьа 15 килограмм силос, цхьал свекловични жом. кхоачамболлаш ча, моакх лу. ХIанз дукха ха йоаццаш синтетически блок — карбамид тела даьйнад тхо доахина. Доахана луш йола шура алсамъяккхара йоакха тоба луш продукт на яле а. хIаьта а пе бизза кхоачамбац хьайбашта эшача белока. Доахана шура тIатохийтара доакъарий гIулакх тоаде декхарийла ба совхоза кулгалхой. Кхашкара балхаш дераша къаьстта торко тIаяхийта еза кхашна минеральни удобренеш дIакхачийтара, хIана аьлча цар дика совдоах юртбоахама культурай хьувкъамаш, минеральни удобренеш ехкаш хилча цу культурашца дукхагIа хул бела.

З. ЛАРЮТИНА.
Грозненски производственни управлене 1-ча шурий совхоза доярка.

Дог гIоздаьнна

Февраль бетта КПСС ЦК февральски Пленум хьаела аьнна, хеза ховно дог гIоздаьккха шерра социалистически ях йоаржаяь машинисташ. Тепловозашта ремонт яра шера план 28 декабре кхоачаш а еш йоккхача ремонте тепловозаш сеца латта ха кхаь сахьата кIезигъе хош денная цар. Цул совгIа цар лаьрхIад паччахьалкхенна 2250 сома пайда бергбола 16 рационализаторски предложени балха юкъе яхьа.

ТIайца социалистически декхараш дизза кхоачаш а деш дика толамаш доах ремонтникаша укх шера. Ханал ях сахьат хьалха ремонт яь баьнаб уж цхьан тепловозе. Графикал хьалха ремонт яь бергболаш массаех кхы тепловоз а ба цига.

ХIара смена норма тIехкхоачашъеш къаьстта дика къахьег слесараша Филенко Виктора, Серрюк Валера, Чинунов Юра, Кудряшев Григоре, иштта кхычар а.

Г. АНОХОВ.

ШОАЙ ГОРОД ЛОРАЕШ ХИННАБ УЖ

Немецко-фашистски бIунаш Ленинграде юкхе бокъонца хIалакдеш дохадаь 20 шу дизарга

СИИЛАХЬ-боккхача Даймехка тIемаца ювзаенна йола материалаш кIезига гулъяьнц Ленинграда исторе музея чу. Царна юкъе керттерча моттигех цаI дIалоац Ленина город лораеча халкъа ополчене тIемахоша лаьца боккхача лоархIамера дакъа дагадоххийташ йолча реликвеша.

Цига я хана йIовхала бос байна халкъа ополчене Кировски дивизе 1-ча полка байракх. ЦIи хоадча Путиловски-Кировски завода — ший къахьегамхой Россерча болхлой классо массаза доккхал деш хиначa гIоръяьнача предприяте болхлоша балхега гIоллаpча. герз карайийнача шоай новкъосташка дIаелар из. Цига улл халкъа ополчене 2-ча дивизе комиссара П. Т. Тихонова тIом болабалале хьалхагIа ший йоIега Кларийга яздаь письмо. Боарам боаццаш чIоагIа Даьхе дукха езаш, юххера а вокхаталo йоаккхаргхилараx тешаш хилар хьахьокхаш да уж мугIарш. Коммунист Тихонов вийнав 1941 шера 10 сентябре — Финска залива йисте. Цига я тIемахой шоай хинна хIамаш — И. Ф. Рябинкина, Пулковски лакхаленашта гитлеровцаша яь атакаш юхаетташ хиннача халкъа ополчене батареех цхьанне командира туриали кисета...

Укхаза, музее бIаргавайра сона запасера генерал-майор Ленинграде военни комиссар хинна Ф. Ф. Расторгуев. Цуй кулгаца вIашагIъеллаяр Ленина города халкъа ополчени. ХIанз немецко-фашистски бIунаш Ленинграда юхе бокъонца хIалакдеш дохадаьи шийна нийсса кхы ца хинна 900 дийнахьа лаьтта блокада дIаяьккхад 20 шу дузаче денешка ленинградски ополчене истори дувцаш бола болх йистебаьккхад баьннав Феодосий Феодосьевич.

Шоай безам а хинна ленинградски болхлой, гIулакхера нах, студенташ юкъедаш хиннача ополчене истора — советски халкъо фашизмаца лоаттабаьча къовсама сийрдагIа йолча оагIонел цаI, йоах Расторгуева. ТIом хьайлача хьалхарча дийнахье а денз Ленинграда районни военни комиссариаташка баьхкар массе тайпара ханаш йола эзараш маIанахи кхалнахи. Цар дехаш хиннар цаI дар — герз бе а дела Дай-мохк лорабе шоаш бохийтага.

Халкъа ополчене истори оттадеш со волаш терках тIаболаш дола цхьа документ корадир сона. Из дар А. А. Жданова цIерахча кемаш деча завода къаьнарча болхлоша халкъа ополчене мугIарашта юкъебахара тIадехаш шоай новкъосташка 1941 шера июль бетта яздаь письмо. Укх тайпара ядора болхлоша-ветеранаша:

«...ХIанз, хала хьал тIаэтта хиларах, хьамсара Коммунистически парти, Советски правительство, деррига вай халкъ моастагIчоа хIалакеш тIама тоха кийчлуш долче хана, оаха тIахьех хинна интерски болхлой сий дола тIема традици юха дIайоладяра... Граждански тIем тIа дакъа лоацаш хиннача оаха юха а герз бе доал. Завода беррига къахьегамхой тIаьхех оаха Кировски районе халкъа ополчене дивизех хьакхетара, наккха духьал а оттабаь Даьхе. Ленина город лораеш латтача ленинградски пролетариата эскара юкъедаьтараI»

Халкъа ополчене нех дIаязбе болабеннача хьалхарча дийнахьe Ленина город лорае отта безам ба шоай аьлар 100 эзар совгIча ленинградеца, йоахар хIахо Расторгуева. Предприятешка вIашагIъехкаш яр администраце, партайни организаце, завкома, районни военни комиссариата викалех латташ йола комиссеш. Безам мел бараш дIаязбеш бацар, хIана аьлча предприятей болх юкъаьбита йиш яцар, шоай уназ цIенонга, ханашка хилача чегаш беррагаш а бацар. Къонахаш, хьалхетараш. пхъаза чIоагIа кIома а долаш, хьамаьлаш кIезига дацар оаха уж ополчене хьачуэца ца тигар бахьан долзв.

Эскарца гIулакх де декхар-гIала бараш тIаьхьийха баьнначул тIехьагIа вIашагIйехка доаладелар халкъа ополчене доакъой... Фронтерча бIунашта долча новкъостала 160 эзар добровольцах вIашагIъеллар 10 стрелкова дивизи. Царех дукха ярш городерча, тIемахой хьаоттабаьча районий цIераш техка яр — Московски, Кировски, Фрунзенски дивизеш... Цул совгIа, ополченцех вIашагIъеллар 14 артиллерийско-пулеметни батальон, моастагIчун тыле латаргIола 10 истребительно-партизански полк, кхыдола къаьстта доакъошц подразделенеш.

Бирса низ бар халкъа ополчени. Ленинградски болхлой классах латтар из. ХIара кхоалагIа вола тIемахо коммунист е комсомолец вар. Ополченцех дукхагIа барам граждански тIем тIа дакъа лоацаш хинна, белофиннашца тIом болаш духхьал даьтта, дукха барш бокъонца доза тIема гIулакх даь баьнна а тIема доакъошка, осоавиахима дешара центрашка дешара сбораш чакхъяьха бар. Цу тайппара, дукхагIбараш тIема гIулакх дайза баьнна нах бар уж.

Халкъа ополчене хьалхарча подразделенеша гитлеровски бIунашца тIом болабир 16—15 июле Ленинграда гаьнна арахьа — Луга, Кингисеппа. Батецке районе. Цар юххьанце а денз хьахьекхар шоашта тIом дика бе ховш хилар. Балтийски кемаш деча завода болхлоех латташ хиннача полко шин кIира совгIа ца яьккхар Гатчина юхкера шоай позицеш дIа ца хецаш. Кингисеппа районе турпадеца летар ополченцех латташ йоаз 263-гIа артпульбат. Денала ца бохаш лийтар цуй командир А. Т. Голышева комиссар — вокххагIа вола политрук А. С. Гупалова. Шоай са ца кхоадеш латташ бар тIемахой. Командоване приказ деиначух тIехьагIа доа а деш гонна юкъера баьлар уж.

Гитлеровцашта дика довза шовех латаш бараш ополченцаш болга. Плен боалабаьча фашистски эпсарех цхьаннe киса доаллар дIадахьийтанза хиса письмо. Фашистски майрилга яздора: «Тхона духьал латт петербургски болхлой зерка доакъош...»

1941 шу чакхдоалаш халкъа ополчене итт дивизех вoрх! ЦIеча Эскара кадрови соединенеш а хинна дIаэттар. Ленинградски фронта бIунех йолча цар тIехьашка ца йоалаш лорайора блокада яь йола город. Блокада йохаеча дакъа лоацаш хилар уж дивизеш, хIаьта 1944 шера январе — Ленинграда юкхе гитлеровцаш бокъонца бахабаь хIалакбеча .ТIехьагIа царех техиар цар къаьстта чIоагIа лораьча Ленинграда юкъахьарча городий цIераш. Иштта хьахилар укх эскарна Павловски, Пушкински, Любански, Чудовски, кхыйола дивизеш.

Фашистски бIунаш Ленинграда гарга а кхаьча, цуина духьал кхерам тIабоагIаш хинна хиларца дувзадена ленинградски партийни организаце инициативах халкъа ополчене резервни эскар вIашагIделлар городе чухьа оборона лоаттаяра. Цуй мугIарашта юкъе дIаязвелар 120 эзар ленинградец, хIаьта царех кхоалагIа дакъа совгIа барш кхалнах бар. Цу ополченцех болхлой отрядий, батальоний, стрелкови бригадай тIемахой хилар. Города йисто цIа лийцар цар позицеш — Кировски завода цехье, Ленинградски порта кIора гаване. Московски проспектерча Советий Дворца юкхе... Яь блокада а йолаш долча Iаьльмате халача 1941 — 1942 шерашкарча Iай шоай тIема нехта дIачхихьар цар, оборона чIоагIъяра балхаш а деш, чевстагIчо йийттача топийи бомбайи лераш дIа а йоахаш.

— Белгалдаккха дезаш да, Ленинграда ополчене истори кхыча городий ополчене исторега тара ца хилар. — чакхдалийтар ший дувцар генерал-майора Ф. Ф. Расторгуева. — Цигарча ополченцаша тIом бечa дакъа хьацахац тIом болабеннача юххье мара. ХIаьта Ленинграде болхлой батальонаш дIахецнизар 1944 шера апреля бетта мара — Ленинграда юкхе гитлеровцаш бокъонца хIалакйаьчух тIехьагIа мара. Иштта дIаяздаь дар из Ленфронта ТIема Совета приказа тIа а: «ДIахецийла, города чухьара оборона лоаттаяра дола шоай декхар цар кхоачашдаь хиларах тарра».

В. ПАЛЛОН,
ТАСС корр.

г. Ленинград.

«СЕРДАЛО»
2-гIа агI. 21 январь 1964 шу.

ЛИТЕРАТУРНИ ОАГІУВ

Хь. ОСМИЕВ.

ХОАСТАМ БЕЛАХЬ

Уйла елахь.
Веза новкъост.
Дер совдоаккхаш
Хоастам белахь,
ШагІа, ара
Хьона эпар
Шоай кулгашца,
Шоай хьакъалца
Хьадеш барий,
Массе хана
Дагахь хамбеш.
Хоастам белахь.

Деар, малар, дувха барзкъа,
Пишка йІовхал, лампа
сердал,
Гарахь вала хІаьда мотт.
Чура поартал, берий теник,
Ишкапа чу латта пхьегІаш,
Іа хьай письмо белла ботт...
Из деррига хьона деннар
Шелал, йовхал лоаш
хьадоагІа
Къахьегамхой кулгаш да. —
Хьо цар хамбеш хила.

МоллагІчо а царех
цхьанне, —
Малхбоалехьа,
малхбузехьа, —
ШІи хезача городе,
Е хІанз кхоачаш йоваш
йоанча,
Турпалаша хьалдийнъяьча
Юстараpча моттиге,
Іа хьадаьчох беркат даьна,
Хьона цига баркал оале,
Из хьа вахар нийса да. —
Хьо сатийна хила.

ТІаккха хьога
Йиш я, новкъост,
Цхьанна сага
Хьоаста ца луш.
Наха даьчох
Вах хьо, аьнна,
Е тІехтохам
ТІехьа боацаш.
Массанешца
Нийса волаш,
Майрра вахе
Йиш я хьога.

Футтаре

Маьржа яІ-кха, маьржа
яІ-кха
Сагах ялла ма тоам боацаш
Оамал я хьо,
Гунахь доацаш
Кхычоа еш йоа футтаре.

Ма дош дар-кха, ма дош
дар-кха
Меттахь теха, син-пха
ловцаш,
Цхьанна сагах
ЙоаллаpгІоацаш
Хьо хІаяккха могаре.

Дж. ЯНДИЕВ.

Пушкинга

Дуне мел латт
Лергдоаца дакъа
Верриваннека
Кхоачашдац.
Заманца дакаш
Илли даккхо
Сийдоле рузкъа а деннадац.

Нана лаьттан
БІаьсти енна
Іа адамий уйле
Сомаьккхай.
Цу моакхазаеІа
Воттаенна
Хьо дунен сий хинна
ДІаэттав.

БІаь шерашка
Хьа йоаха цІи
Цьаьн дийнахьа а
Са лькхлача.
Бакъда, сона-м
Дош хетаре ма дацер
Цу дийнахье
Се велча.
Александр!
Сох тамаш ма елахь,
Со хьайца
Хьакхашта хилараx.

Е доастама
Ма хеталехь
Аз иштта айхьаза
Хьайца дуецарах.
Дийтта шу, дийтта,
Аз а даьккхад
Лоамашта еьнна.
Ахка ваьнна.
Багара мотт
Вийхна лелабаьб.
Сега къизалех
Цецваьнна.

Изваа за яьлча
Илли меттала,
Мехка кура воІ а
Кхургвар.
Вакъ хиннар
Котдаьнна децаре
Со хІанз а
Оаз йоацаш лелаш хургвар.
Іаьржа моpхаш дІаьнна.
ХІанз
Ди сашортта айденна,
Дега иллаш юха
Къоьденна
Лоамех тхьом бетте
Доладеннад.

А. ХАМХОЕВ.

ДАГАДОАГІА СОНА

ДагадоагІа сона
МоастагІ воагІа яхаш,
Вийсам се мерзача
Наварах ваьха,
Лаьмо тхьом кІал лоаца
Ший кІориг санна,
Халача довкъашка гІолла
Нанас се удаваь,
Ди къуьккъадаш санна
Йоккха топ етташ,

КорзагІваьнна моастагІ вар
Мохк баккха гІерташ.
Вай дай гІийла бевза
Вай миска юрташ
ЦІера ала кхесташ
Йоваш яр латташ.
Кхы малха баргбоацаш
МоастагІий бехар,
Дукъ лайна лоамарой
Шоай иразага кхаьчар.

Іа

Енай сайре йийкхи, цІейза,
Малх лоамах чубузаш латт.
НиІий гоеза догам санна
Коре доьвний сурташ уетт.

Араваьлча когашта кІал
Ляг, йиш лекхаш санна
цІуез.
ЦІенча фоега арадаьнна
Урам-новкъа адмаш хьуез.

Весенашка лоезаш, делаш,
Саьлоз хехкаш бераш лел.
Массаз санна гІоза хьесташ
Ветто царна сердал тел.
ГІийла хьекхача миха
лестош

Биркье йийроа ааьмаш латт,
Шийлача гІоро лаьца лаьтта
Хецаргдоацеш санна хет.
Бакъхургдац, Іа, хьона
моттар,
Малх ший денал айдеш ба,
Іа хІайльча арешка
гІолла
Хи тоатолеш долалургда.

Дарждарга ук лаьтта
айхьадеш
Баьцо овла кецаргба,
Беркатеча аренашка
Баьццара кІуес тоссаргба.

Ал. ПЛИЕВ.

БЕЗАМАХ

Эггара мерза фуд дунен
тІа?
Дуаш мерза да из моду.
Эггара къахьа фуд дунен
тІа?
«Дохьаш», — алаш вайна
хаз.
Бакъдац, со цох вІалла
тешац.
Эггара мерзагІа безам ба.
Иразах кхеве рузкъа эшац.
Безамо цох кхеверга.

Эггара сийрдагІа фуд дунен
тІа?
«Малх ба», — арда сога
хаз.
Бакъдац! Ши сог вІаши
безе
СийрдагІа да цар кхетамаш.
Сийрда, мерза ба из безам!
Массане цох бакха чам.
Цкъазза дега бу цо тьоезам.
ТІаккха сага ду иш тхьам.

СТАВРОПОЛЬСКИЙ КРАЙ. В. И. Ленин ваьча дийнахьа денз 94 шу дуза ха хьатІакхачалехьа Нефтекумск ялача химикий къонача города центре памятник догІаргда Коммунистически партенен Советски паччахьалкхенен ларда саллачоа. Моакхазах баьчча на монументальни скульптура хьаеш ва талант йола Ставропольски ваятель Федор Иванович Перетятько. Мастерске чуьх даьккхах цун сурт.

В. Михалева сурт,
ТАСС фотохроника

С. ОЗИЕВ.

ЛЕНИНАХ

Къахьега халкъ
мукъадоаккхаш,
Цунна хьалхар къуесаш
лаьтта
Сийлахь баьчча кер чу эца
Могаргдарий хьона, Лаьтта?
Могаргдацар, тарлургдацар!
Шийна дукха хьацар тІадам
Лийша хинна балха адам
Хьайна эгІаздуглургдацар!
Къехой бокъо
хьалхайоахаш,
Дакъа доацар даьхьах
кхеваь,
БІаргий лир мо веза Ленин
Къайлаваккха, тхох
дІахьулве.
Лаьтта, хьона могаргдацар.
ПаргІатонах хьегаш даьха.

Кортамукъа цо шоаш даьха
Халкъаш эгІаздуглургдацар.
Итт эзар совгІ балхаш
яздаь,
Царца халкъаш сомадаьха,
Керда ирзе вахар кхолла
Халкъа хьехам ше луш
ваьха.
Ленин лаьттах
воллаpгвацар.
Вай болхлошта, ахархошта,
Дунен тІарча хьацархошта
Из бІаргкъайла
воаккхлургвацар.
Халкъий баьчча, сийлахь
Ленин
Тхона юхь еш хила веза,
Тхона цо лу сердал, хьехам
Даим керда латта веза.

М-С. ПЛИЕВ.

БІАЬЗЗА ТОЛ

Тахан замах — халкъах
къехкаш,
Зкь-сий доалаь харцахь
хехкаш
Алел сога хІана хьуез?
Хьарам-хьаьнал рузкъа
гулдеш,
КъайлагІ-гучахь бахар,
[illegible]
Сутарваьнна сенна хьуез?

Хьайна мел тоа бохам тоабе,
Дошо-дето ганзаш Іове,
Сий Іа царца доакхаргдац.
Ахчах—рузкъах бІаргаш дизза,
Укх дунен чам биеь-бейзаь

Енна йоасар хеза яц.
Цу хьа рузкъах вац со
хьегаш,
Хьо воал цунах гарре эгаш,
Миска-яІ хьо, кхераш вах.
Ираз деций — наьха безам?
ТІехьле еций — мехка тешам?
Цар хьо ийна хийра воах.

Кхоане бахьан дагтар къуесаш,
Зенне мел дар юстар тувсаш,
Халкъо юкъар ираз кхола.
Цун уйлаяна уйла йолаш,
Цунна эше лерг а волаш,
Вахар, дуй буъ — бІаьзза тол.

Б. КОСТОЕВ.

НОВКЪОСТАГА

Наха харцо ювцаш
Айла юкъе ваьле,
Наха сов ма вала.
Дергдовцар а дувцаш
Хьох наьха чам боале
Дева бу Іа бала.
Вижа улле а, дегІар
Сона хуреда аьле,
Са паргІата ма даха,

Балха веце а, доар
Нийслургда-кх аьле
Наха белам ма баха.
Ала дезача аьнна
Бакъдола цхьа дош
Дизза дошо дІоагІа да.
Балхах дое а денна
БоагІа мул Іа кхухье
Из тІехьенна соагІат да.

Хь.-Б. МУТАЛИЕВ.

ЗУВ АЗ...

Зув аз.
Дае чу гІетташ къона ала.
ГІайнех иллаь
Дакса, кокай бер.
Укхаз Іоамавир со
Гота валла,
Укхаз яйра
Эзеар хьалха
Берза лар.
...Лер а йоацаш дайнад
МоцагІ, моцагІ
Из аз аьха,
БаІаш баьхка гІад.
ХІанз гу укхаз
БоадагІ — Іуйран
тхирагІ —
Лаьтта тоаде гІетта
Къона даьй.
Лаьтта а даьнад
ХІанз цхьа бер мо боча:
Дех цо
Хьаьна даар, мала хий.
Балхаш деш ба цу тІа
Гаьна кхача
Нигат дола
Къона турпалхой.
Йоккхий тамашаш йоах
Наха гуча:
Цхьадола ялат
Шера шозза дуе:
Цкъа а
Низткъа мара цакхаьчача,
Шозза кхачийта,
Чуэца кхуе.

Дегаш хьесташ,
Сомех, зизах къагаш,
Ховлургья ер моттиг, —
Цох вай теш.
Бакъда, цІаккха гургдац
БаІий гІайнаш,
Дакса
УрагІ-пхорагІ эттІаеш.

МАРХА ЗЕНЕ ДА

Вай Даьлеш дахача дерригача халкъашца цхьана беррига шоай низ, хьинар, кхетам дІа а луш ларте XXII съезда исторически решенеш кхоачашъяра къахьегаш ба Нохч-ГІалгІайчен къахьегамхой а.

ЧІоагІа белгаала гІоза ха я хІанз вайгара яр. Дегаш гІовдаьннех хьинар лаккхденнех тІайншар деррига советски халкъо КПСС Централни Комитета декабрьски Пленума решенеш. Вай Сийлахь-йоккха Даьхе экономически дІахо дегІайоалаяра эггара лоархІамегІара декхараш белгалдаьха уж решенеш йиаза халкъа хьаштанашта мазишара я. Юрта боахам дегІабоалабара дешаш дувца юха а укх шера 10-ча февpале гулву КПСС ЦК аргІаяра Пленум. Цу Пленума сийлевца накъа бахара шерра социалистически яхь яьржай беррригача мехка, цу даьхе вай республикерча къахьегамхошта юкъе а.

Цхьабакъда, республикерча цхьаболча граждаш хІанз а дІадаланза да дына гІулакхаш леладелга, уж зенера гІулакхаш къаьстта дуккагІа доахк вайнахах. Кхыча дынин дараш санна, реакционни, общественни сакхетам теІабеш, массе хана а къахьегамхошта духовни низ-Іоткъам тІалоаттабеш да ислам бусалба наха тІадехка гІулакхаш.

Эггара халагІа, дегІа а сакхетама а эггара дуккагІа Іоткъам беш, дегІа низ бохабеш да исламо параз а даь тІаднала мархаш кхоабилга. Эггара дезагІа а лаьрхІа дала ше тІадилача пхе паразах да мархий бутт кхоабилга, яхаш дувц къорІа тІа. Беттанарча бусалба наьха календара яйслагІа бутт ба мархий бар (рамазана бутт). Из календарь маьлха календарал 11 ди лоацагІа да. Цудухьа мархаш а, мархаш доаста ди а, иштта исламацара кхы деза деноц а, цхьан хана тІа доацаш, «гобоахаш» да, вешта аьлча шерра-шера цхьайтта ди хьалха доал уж. Цу тайпара, мархий бутт а исламацара кхы деза деноц а 32 шера дизза «гонтІа доагІа».

Исторически Іилмо бакъ а даьхьахьекхад бусалба дыно тІадехка дуккагІа дола гІулакхаш вІалла бусалба ди хьа а хьаллехьа хиннача дынашцара хьаийца хилар. Иштта цу тайпара ба мархий бутт а. Иштта хинна а вешта хинна а, мархаш кхоабилга бусалба ды балалехьа доладеннад Іарбашта юкъе. Геттара гаьнарча хьанарча Арабе боахама а климатически а хьадашца дувзаденна да мархаш кхоабилга. Эггара бІайхагІча бетта кхоабаш хинвад мархаш. Из бакъду «рамазан» яхача цу бетта цІеро. «Йокхи йІовхал» яха маІан да цун.

Ахка чакхдоаллаш йоккха йІовхад эттача хана хьайбашта даа хІама ца дусаш бун йокъалуш, наьха напагІа кхоачадуш хиннад. Иштта ало эттача хана кхача буалга юхатоханаа, ди дІохденнача хана ца а деш, арахьара балхаш сарахьа а буса а шелалагІа дерза ца боалаш хиннаб къаьнарча хана цу мехка баьха Іарбий. Дийнахьа буаш бола кхача а молаш дола хий а дийхка а дийхке, цу хана духьдухьа лерхІаш хиннача шоай даьлашкара къахстам бехаш «хьоасталуш» хиннаб уж.

Иштта ах акха а болаш, кхетам кІезига а болаш, шоашта довзаш доацача Іалама низашца къувса а ца могаш дала баьхкача Іарбаша дІадоладаь хинна марха кхоабилга царгара хьаийцад исламо. Веттацара календарь а оттадаь бусалба хы кхыча мехкашка а дІабаьржачул тІехьагІа мархий бетта маІен а хувцаделар. Къаьнарча замах мехкара йІовхал а боахамера халонаш а баьхан долаш Іарбаша дІадоладаь мархаш кхоабилга бусалба дыне цхьаккха бахьан а доацаш хилар.

Селлара тало а йоцш мархаш бутт кхьабача нака къематдийнахь бохкы мах хургба, ахьаш дуьш бусалба ди кхайкхабераща. Марxaш кхоабила доладелла боккьоьа дола бахьан кхийла а доьттадаь, шоашта болча ватто на дошараш а е візала хила йиш йоацараш а дуьш доц. Жабрани-мискбахга гІонаа дала

Мухьмад-пайхамара кьорІа дас-садаь бутт ба, йоах цар, мархий бутт. Цхьаьнха а сакхетамера саг теша йиш йоацача цу фаьлгах дош а хеташ, хІана а тІехь мархаш кхоабаш ба цхьабола дынах [illegible] хаа.

Цу аьхача гІулакхах, мархаех халкъа боахаме, халкъа вахара, торонна, уналцІенинна, дуккача наьха сакхетама деала зе боарам боацаш дожха да. Маьл сонбаккха а, вІалла арІанга а ца дьежаш массарел хьалхагІа кхемала бача а лерІІаш, кхыметтел шера кхожкха бутт мархий кхоабаш а ба цхьабола цах. Бакъда, хІезига-м ба цу тайпара хьырбаьнараш. Доккий. Кунта-хьажий, Ташу-хьажий мурдашта юкъе нийслу уж. Цхьабакъда, цар на юкъе дукха нийслу шоаш марха ца кхоабаше а шийха «дика бусалба саг ва аз» алийта гІерташ хІилла лелараш а.

ДІаьхача дийнахьа цхьакхха дуаш-молаш хІама а доацаш мархаш кхоабача наьха уналцІенина дожха эйи доле, цар низ хилац производстве ІайІшна болх бе, йиш хилац лерттІа сахІа, дешна. Сарраца меца а лийле, марха довста ха хьатІакхаьчача тиг йиза хІама Іоцудоь наб а йоаш, «марха декха деза», аьле, сахилалехьа хьы дІаьхха а хІама дуъ. Чам боацашехьа а даа дог ца доаттІашехьа а кхоачарча денна лаьрхІе низагІа Іоцудол марха декхаш дуаш доал хІама. Марха кхоабачоа шийна новкъа хинна ца Іеш, беррригача дезалашта а чІоагІа Іотъ ха йоацача хана цо ду ламазаш, бийсана юкъе гІетта а гІетташ кийчбу кхача. Массано а сатем бохбу цу гІулакхаша.

Даьша-нанойша кхоаба марха къаьстта чІоагІа Іатъ цар бераштa. Эшшача тайпара кхыьха шура йоацаш дуса наьхках доахка кагий бераш ца дийцача а, доккхагІа долча берашка а дІакхачац лерттІа даа хІама.

Производстве лерттІа болх бе могаргдоацаш низ бохараl, мехкъахарал совгІа, марха кхоаба саг бІогора вайя вожаш а моттигаш нийслу. 1962-ча шера цу тайпара хІама хилар Грознерча кондитерски фабрике. Наьцхаъ доллаш бер доллашехьа, мурдий схьехамхьа а кийца марха а лаьца, дийнахьа цехе болх беш хинна вайнахьа кхалсаг, сарралхь дегІІаьд а деша Іоежар. 1963-ча шера мархий бетта иштта цу тайпара хІама нийсделар Грозненски мехкдаьтта [illegible] завода болхлошта новкъостагашта Исевак Садаевах а. Скори помощь а йийха дІабига бийзар уж.

Дынах тешарашта моллашен мурдий тхьамадашен дийман хьалхадоах мелла харцахьа дар а нийса доацар а ла лева, доллача хІаманна а мутІахьа хила везза, яхаш. «Долла хІама а даьлагара да, дала даьчоа мутІахьа хила веза, даьла къайве хайна саг варгвац» яха адамашка гоамал йола уйла кхайкаю цар.

Вай республике белгалъаьнна я, боккхийчарга меттел, берашка а низагІа мархаш кхабийта моттигаш. Цунах Іаальмате доккха зулам доал бераштa: дешар тІехьадуе, лазараш хьерч. Цу гІулакхa чІоагІа оарцагІа хила беза школай болхлойн комсомольцашна. ТІагІоттта боча кхетамa бахьаца соцаде деза берашна моцал Іоашийташ дола из акха гІулакх.

ЧІоагІа Іоткъам бу мархаша дынах тешача наьха уйлаштен сакхетамаш, хІана аьлча моллашен мурдий тхьамадашен мархий бетта къаьстта сих бу даьла долача хІаманта хи кхоачаш хилара, укх харц дунен тІа дына гІулакхашта шекбаьинарашка, лаьттарча даьла викалашта — моллаштен шейхаштен мутІахьа ца хиннарашка доацаш довча къематдийнахьа доккха Іазап кхоачаргхилара хьакъехьара шоай «кхетам болх». Дынах тешараште шунаш а уттадайташ «зерата, бийсаш» алга. «тарххьехилга мархий бетта къаьстта чІоагІа тІагІертаду моллашен мурдий тхьамадашен. Цига хьаьнагІа йола коарчам массаза а царга кхоач. Наха мелла чІоагІа шоаш из хьалха доахе а, моллашен мурдий тхьамадашен шоаш марха ца кхоабаш моттигаш нуьха нийслу, цхьабакъда, цар из наха къайла-м доттаду. Нагахьа санна гучадаьлча а царка-м даьккха бахьан а карадоагІа.

Мархий бетта сар-сарахьа а мархаш даьстача деношка а дынах тешараша шортта дикагІа долча да-мала уттадараш совагІа, мархаш даьстача хьалхарча дийнахьа кхы а йоккха хумаз йож моллаштен мурдий тхьамадаштен. Цу дийнахьа дынах тешараша шоай беррригача дезалхошта тІера е ахчайца е ахчанца мархий сахь доахих. Цунах доккхагІа дола даькъа моллашкен мурдий тхьамадашкен кхоач. Мархий сахь даькхалиа йолча хана, даьдага хьал а ца кхоачаш, сигалленнен лаьтташнен юкъе лердаргда марха аьнна, йоах, Мухьмадпайхамара. Иштта даьла цІи юкъе а ехлаш «мутІахьара даьла лаьш», — дынах тешараш мустбу моллаша.

Дынаца дувзаденна «деза денош» тІакхача гарга гІертача хана геттара сихлу «даьла гартарча наха» хІамнат еа, тайп-тайпарча «дикача» наьха (шейхий, пайхамара цІен тІарча наьха) агенташ. 1962-ча шера январь бетта 29-ча дийнахьа Шаьла района Керда АтагІе яхача йоккхача юртах массе дІехна наІарга отташ чахкаьнар ши къовно — Масана Расул Яндарбиев Іаддаз-Кериме. Цу хана массехк сесаг а йолаш Шаьла района Дуба-Юрта вахаш хиннача Мухьмад-пайхамара «цІен тІарча» сага — Салиев Сал-Хьусена сагІа дехаш бар уж. ХІаьта из цхьанна бІехача хІамах оагІув ца озаш, халлакза къераш а мелаш лела цхьа йолсар яр.

Наха тІехдаьккха лоархІаш сий деш-м мархаш цІакхча а хиннадац, ахьметтел революц хилалехьарча хана а тІехь. Цхьа маІан доацаш дап дукхача хана деза хьадоагІа халкъа кица: «Дер дайкачо ламазаш даьл, даа доацачо марха кхаьбад». ХІаьта а дукха хІама човш боала дынах тешараш чІоагІа унзара боахаш моллаша, шейхаша. тайп-тайпарча мурдий тоабашта керте латтараша деча хьехамаша а, низагІа дІаоттаь шарІата бокъонаш хьалхарча хана кизкъала хилара а, безам бале а беце а, шоаш марха кхабар кеп уттае баьнна хиннаб цхьабола нах. Ды кхайкаяраша наха хьалхашка чІоагІа кІорча вувцаш хиннаб марха ца кхоаба саг.

ХІанз советски хана дукха а дуккагІа бола нах марха ца кхоабаш ба, цхьабахьда, дуккхача хана деза хьадоагІар дита лоархІа ца беш. царех дуккханешна хІанз а къайлаххуьъ шоаш марха ца кхоабилга, шоаш дынацара буй баьнилга. Дына гІулакхаш, царца мархаш а, лахаге ца дитийта гІерташ къайлагІа а гучахьа а шоай низ кхоачар деш ба дына керте латтараш.

Къаьстта белгалдаьккха дезаш да цхьаьнха: дуккхача хана деза дына гІулакхаш дита бола вай юрташкара цхьабола интеллигенташи активисташи хІанз а лоархІабац шоаш дына гІулакхаш дитаьга, марха ца кхоабилга гучахьа дІайла. Из доккха гІалат а доастамал а я.

КПСС кердача Программа тІа хьаоттаьча коммунизм хьаллъерий моральни кодекс тІазожадеча гІулакхий уйланца советски нах хьалххебара Іелаьмате дукха болх бу вай хьамсарча Коммунистически парте. Леккхера идея йолаш вола керда советски саг — коммунизм хьалъер хьалкхевар духьа вай нарте лоттабеча къоасама доккха маІан долаш я КПСС Централни Комитета июньски Пленума решенеш.

Вай юрташкарча беррригача коммунистий, комсомольций, агитаторий, пропагандистий, беррригача вай интеллигенце сийлахьа декхар да цІаккха кІорда ца беш хІаране дегига кхоачабеш бега кхетама балхаца, Іилмай бакъдараш довзийтарца беррига тешараш дына гІабнех мукъабоахилга.

А. САЛАМОВ,
Нохч-ГІалгІай истере, метта, литература Іилма тохкама института директор.

АРКАДИЙ ПЕТРОВИЧ ГАЙДАР

ГІораьйна вола советски писатель Аркадий Петрович Гайдар (цун бокъйола фамили Голиков я) вина Льгов яхача гІалахь юкъе хиннача школа заводан болхлой новкъостеше. Халкъа хьехархо хиннав цун

Кхоана, 22-ча январе, 60 шу дуз гІораьйнача советски писатель вaь.

да. 1914-ча шера Арзамасски реальни училища деша хайкхаб из, цхьабакъда, йиъ классера мара хийна валанзар. Дийтта шу доалаьаче а ЦІеча Эскара витье а вaха, граждански тІема дукхача фронташка тІемаш деш хиннав. 1919-ча шера Киево командни курсаш цуа тІехьагІа лаккхера стрелкови школе чакх а яьккха, 17 шу даьнача хана полка командир хилар Гайдарах. 1924-ча шера контузи хилар бахьан долаш эскарера дІахьаьнна а цо аьнна профессиональни писатель хилар цунах.

Боккха Даьй-мехка тІом болалушехьа а «Комсомольская правда» яхача газета корреспондент а вaь Къилба-Малхбузен фронте хьожавир Гайдар. ТІехьашка доалача хана моастагІчун тыле а Іийна партизански отряде пулеметчикалла вахар из. Лениза яхача юрта юкъе 1941-ча шера 26-ча октябре фашистовцна бaьча тІем тІа вийра.

Гайдара эггара хьалхара повесташ («Эшарен бергдувларен денош», «РВС») яздa теха арaьлар 1925—1926 шерашка. Цул тІехьагІа (1926—1929) араьлар «Сагагара хІа», «Цхьанна кІалза [illegible] вахар (Лбоашанна)», «Графски развалинаш тІа», «ЧІоагІача доахий базарь» цуа повесташ дувзараш. Гайдар дукхача наха дІаовзийтар бераш дувцача цун «Школа» яхача повесте (1930 шу). Цу хана денз берий писатель хилар Гайдарах. Къонача дешарешта чІоагІа дезаделар цун дикагІа дола книжкаш «Гаьнара мехкаш» (1932), «ТІема къайле» (1935) «Сигала бос бола кад» (1936), «Чук Гек» (1939), «ХьунагІара кІур» (1939), «Тимурь цун командель» (1940).

Гайдара творчестваца къаьстта белгалдоала гІулакхаш да чІоагІа идейни хилар, къаьган вахаре хулдача тайпарен советски бераш хьахьекхар, къахьегам тІа а къовсам тІа а уж хьакъокха хар, мотт шера, кова хилар. ЧІоагІа советски патриотизма уйлашен кестта коммунизм котъергхиларах тешам болийташ хиларах да Гайдара книжкаш селлара воспитательни лоархІам болаш хилар, цар геттара дукха материал лу советски хьехархошта.

Ший зІамигача турпалий дагардараш кІоарга довзаш, кхетадеш хиларна белгалвоалаш ва берий писатель Аркадий Петрович Гайдар. Боккхийбарай вахарна, мехка чухь делача гІулакхашца айхха бувзамд болаш да Гайдара произведенеш тІа хьахоьхаш дола берий вахар.

1939-ча шера 1-ча мае даьккхача укх сурта тІа шоаш гу Аркадий Гайдар ший воІаца. (АПН).

«СЕРДАЛО»
2-гІа оагІ. 21 январь, 1964 шу.

ХИМИ—МЕДИЦИНЕ

Дерригa советски халкъ тIaгIертта кхочушъеш да парте оттаяь йоккха хими дегIайоалаяра программа.

Медицино доаха толамаш хими дегIаярца дувзадeнна да. Медицинан хименен дукха хIамаш карагIдалар бахьан долаш укх тIеххьарча шерашка apaтeпа йиш хилар дика дарба доаллаш йола дукхa керда молхаш. Къаьстта боккха лоархIам болаш я сульфаниидаш, антибиотикаш, нитротровни средстваш, артериальни давлени лохъеш йола средстваш, хьалха дарба дулургдац аьнна хийтта кхайкори кхыдола лазараши кхийттача сага дарба деш йола кхыйола средстваш. ХIанз цхьаккха тайпа молха яц дуненa тIа вай промышленносте ара ца хецаш. Лоаццача хана доазийцай 127 тайпа керда медицински препарат. Кастта яь йистеяргйолаш я молхаш еш йола йоккха пхи завод, цар кхоачамхиллал антибиотикаш аракепаргья.

Химе лакха молéкулярни соединеней материалаш медицински Iилманен практикан юкъейоалаяра торонаш Iалаьмате йоккхий я. Полимерах хьеш я сага дегIа тайп-тайпара маьженаш: искусственни дог, жамараш, пайхкаш, цIий лела пхаьнаш, дега клапанаш, тIеххаши кIаьда дулхи вIашагIхотта хIамаш, кулгий а когий а протезаш, церташ, хIаме хозийта аппараташ, медицински инструменташ, чоана тIахьоарчайнча юха хьайоаккхаш сага лазар ца деш йола бинташ, хи кисаш, кхыдараш. Хлоринах хьаду статически электрически зарядаш юала дарбане чухьа духаду баракъаш.

Диагностикая дарбадарен инструментальни методаш медицински приборостроене: медикаментозни терапи хийце эргайоакх полимерия материалаша, дега сосудий хирурги, гематологи, стамотологи, оропеди санна дола клинически медицина боккха лоархIам бола доакъош дIахо дегIадоаладар а царех тийша да.

Къаьстта боккха лоархIам болаш я хими дIаяьнна сага маьженаш юхаметтаоттаяра хирурге дерригача доакъошта. Из ишттa ...

... дика тешал деш да дукха ха йоаццаш Ростоверча лорашта карагIдаьнна е хIама. ГIишлош еча моттиге машина кузов тIaхкийтта хьажа дохадьдар цхьан шофера. Хьажаюкъа, бIаргий, мераж тIеххаш гIоржам яьха кеганьяр цун. Хьаьха тIеххаш вIашагIа а хувтташ хьалха шоаш хиначa тайпара юхаметтаоттайяр цун. Цунах хьахилар керта хьалхарча даькъа модель. Цу модела форма тIа хьайяр пластмасса протез. Из дIа а оттаь, саг верзавир. Пластмасса хиннаецаре, варгвоалаш корта бохабаьбар шофера. Боккха боаца муа юхьа тIа бисар мара кхы йирча ца йоаккхаш, юхь меттаоттайир. Кхы а доаладейиш я уж тайпа масалаш.

Лакхача молекулярни соединеней материалаша йиш хулийт дIадаьнна сага юхь доакъош скульптурно хоза юхахьайе, сага чахкагIа дарба де, сaг воккхаш хIамаш карагIдалийта.

Йоккха хими дегIайоалаяра парте еш йола йоакхо советски наьха уналцIено лораяра йоакхо а аьнна ала йиш йолаш да, хIана аьлча йоккха хими дегIаярца дувзаденна да медицина а, цуйта гIолла хьаеллалу сага дарба дара медицина йоккхий торонаш.

ХIаьта дика хлетадеш малий вай экономике дерригa доакъош дегIадоаладара, технически прогресс сихъяра, советски халкъа вахара хьал-торо тоаяра йоккхача химе мел боккха лоархIам ба. Вай вахара массе а метта эша, шоайла толашегIе кхыйоаца искусственни материалаш луш йола йоккха хими дегIайоалае парте лаьца няхъ Iалаьмате нийса ба. Йоккха хими дегIайоалаеча шийна мога дакъа лацар хIара советски сага декхар да.

М. МАЛЬСАГОВА,
Грозненски № 6 йолча поликлиника кертера лор.

ИШТТА БОЛХ БУ

Дукха ха гулбеннабар укх деношка Грознерча Старопромысловски района берий библиотеке. Шоай библиотекана шозлагIа РСФСР культура министерства Сийлен грамота луча гулбеннабар укхаза района школай дешархой а.

Хьазача, доккхача шин шагIа болх беш я библиотека. Къаьст-къаьста латт цхьоалагIчен йиълагIчен классашкарча дешархошта лаьрхIа книжкаш, хIаьта иштта пхелагIчен бархIлагIчен классашкарча дешархошта лаьрхIаш. Шоашта эшшаш дола книжкаш хьахаржа йиш йола хьалаш вIаштIехьдаьхад. Массахана дукха нах хул дешача зале. ЦIига геттара безаме я. Хьалтеха йоахк дика чулоацам бола стендаш, витринаш.

Каст-каста хул библиотеке писателех лаьца беседаш, книжкаш дешарий конференцеш.

Иштта дукха нах гулбеннабар А. П. Гайдар вехь 60 шу дизара беседа еча. Дешархоша дукха дийцар шоашта дукха везача писателах, цун произведенех.

Абонементе дIачувоаллача хьалтеха доал «Хьо ваха веза коммунизмe» яха плакат. Из плакат хадаьр берaш шоаш да. Шоаш хьаьнй цар «Советски мехка пионер» яха книжкай витрина а.

Школашка дIа-юха лела библиотекаш я болх беш. Царна эшшаш дола литература тела библиотека. Цул совгIа книжкаш дешархошта книжкаш дIателаш общественникаш ба. Цу гIулакхо доккха новкъостал ду книжкаш дешараш дукхагIа хилийтара.

Библиотеке болх беш я общественни совет. Совета юкъебоагIа болхлой, хьехархой, дешархой. Дукхьал цар култаша вIаштIехьдаьннад библиотеке 115 мероприяти чаккхъяккха.

Болх дика барах Старопромысловски района берий библиотекана РСФСР культура Министерства Сийлен грамота а «ТIехдика болх бу библиотека» аьнна диплом а еннай.

Е. АВДЕЕВА,
Старопромысловски района № 3 йолча библиотека библиотекарь.

КЕРДАЧА ШЕРАРЧА ТУРНИРАХ

Дукхача наха дакъа а лоацаш дIайихьа яхлагIа шахматни турнир чаккхйоалаш латт. Хьалхарча туре дакъа лоацаш хиннав 5120 саг. ХIанзалехьа а хоьш да «Красный молот» заводе хиннача турнире кхоалагIча этапе котваьннар № 16 йолча коммунистическя къахьегама цеха столяр В. Тимофеев волга. Новогрозненски мехкдаьтта чанхдоаккхача завода оператор А. Ильин волга. Шоай техникуме хиннача шахматни турнире хьалхе ьыккхар нефтяной техникума студента С. Кириченко.

Йистейоалаш латт хьалхле яккхара ехь городашка Гудермесен МагIалбикен, Гипрогрознефте, крекинг-заводе, дукхача кхыча моттигашка а. ШоллагIча этапе хьалхара моттигаш ехача вокалаша кхоалагIча турнире дакъа лаца деза — ЦРМЗ, Грозэнерго, Грозненски нефтемаслозаводо, иштта кхыча предприятешка а. КхоалагIча турнире гучаваргва турнира призер. Турнир дIахьоргья 31-ча январе дехз.

В. ЛАНСКОЙ,
республика категоре судьи, турнира кертера судья.

«СО ХАЛХА ВУРГВА!» яха фильм доазол дехьа

«Союзспортфильм» яхача Ерригсоюзни объединене доазол дехьа дIадахьийта хIaтIaийцад «Со халха вургва!» яха кинокартина.

Сехьан телефона чу гIоалa Москвана къамаьл дир «Грозненский рабочий» корреспондента. Аппарата тIа хьатIаьвера «Союзспортфильма» керттера редактор Василий Петрович Смирнов. Цо аьлар:

— ГIоравьнна волча советски артиста Эсамбаев Махьмуда цIи йола дуней дукхача мехкашка. Цун халхараш чIоагIа дукха дезаш да Кубен Африкен, Аргентине а Инде а, ОАР-ен, Болгарен, Румыне а Польше а.

Цудухьа Эсамбаев Махьмуда дакъа доаццаш дола керда фильм экранашка гучаялар наьха уйлаш чIоагIа тIаьхьа. Фильма копеш иштта хьажийта дIадахьийтад вIашагIкхийттача Iарбий Республике, Инде, доазол дехьарча дукхача кхыча пачхьалкхенашка.

Фильм ийцад Болгаре, Венгре, Монгольски Халкъа Республико.

«Со халха вургва!» яха кинокартина цу мехкашкарча халкъий меттала доаккхаш да.

ЮРТБОАХАМИ ХЬЕХАМИИ УНИВЕРСИТЕТЕ

Юртбоахама хьехамий университет Наурски районе болх беш йола ер шоллагIа шу да. Укх деношка аргIанара занятеш хилар университете. «КПСС ЦК декабрьски Пленума итогаши производственни управлене юртбоахама къахьегамхой декхараши» яхача темах лекци йийшар управлене начальника заместитела тов. Федорова.

ЛадугIарий уйла тIаеравеш юртбоахама химизаци ярех лаьца КПСС ЦК пропагандисти группа члена Л. Т. Коновалова йийша лекци.

В. БАЛЯСНИКОВ.

ИIЛМАЕРИ ТЕХНИКЕРИ КЕРДАДАРАШ

ХИЙ ЧУ ЦА ДУА

тайп-тайпара бесаш дола бетон

Чоалхаен хоьен хиларца белгалйоалаш я хIанзара архитектура. Дайтача тIирсашта йита материалаш эш. Дукха ха йоаццаш гIишлонашка гучаялар ячеисти бетон. ГIишлонхой чIоагIа раьза хилар цунна. Тамаш а яц: ячеисти бетона цхьан кубически метро лах бIаь килограмм оа — монолитни бетон шозза кIезигагIа. Ткъаь-пхиъ сантиметр мара сома доаца пенаш фо чулатта кIоагилгаш юкъе долаш хилар бахьан долаш кхоазткъе йиъ сантиметр сома кирпичах деттача пенаша санна йIовхал чусоцаеш да. Ячеисти бетонах дехь пенаш шозза хIана хац аьнна дарегIа да монолитни ...

ГIишлонхошта кIезига хьовам беш дацар, бакъдар аьча, кердача гIишлой материалех дахьла тIулаих. Морхо санна хий чулоацар ячеисти бетоно. Пений панелаш тIоадалах лораяр дукха биттьо цемента басара тIоа хьоххар царна. Цу басара тIоаяо панель лорайора, цхьабакъда дукха лоравцар. ХIара пхи шу массаза доал цIаькха юха тIа ца биллача балапар басара тIоа. Цементан басара тIоа дукхаза а лоцхийтар панелаш заводера дIаххухьача хана.

Бетонеи аьшка-бетонеи Iилма-тохкама института яйтачен ячеистии бетоний конструкцей лабораторе йоккхагIа йолча инженера Косточкина Татьянас панелаш тIоадалах лораергйолаш парна хьакха керда тIоа кийчбьъ. Цунна бода маркхал механически смесителаца цементах, гIомарах, чоп хулийташ дола гидролизованни цIий а тохаш, кийчбеш ба.

Ши сантиметр сома а кургболаш тIоа кепа чу бoтт, хIаьта ткъаь итт минут яьннача гIолла маркхал тIа бетон чуйотт. Цунах хьахул пена уаттаю бутув панель.

Даьча тоххамаша хьахьекхал, шоай вIашагIъарга а свойствашка а диллача уж ши материал цхьатарра хилар. Цу тайпарча тIоаяо пенашта уаттаю панель тIоадалах геттара дика лорaю. Ткъаь шера ремонт а езаргьяц цунна цул тIехьагIа.

Хозалла а белгалболаш ба панелаш тIоадалах лораеш бола керда тIоа. Красителa новкъосталца моллагIа бос хулийт цун е хоза бесаш а дийи Iоакъингаш санна кийчбу из. Кепий яхоаш чу тайп-тайпара хьанча матрицаш а яхкаь, пенашка ухийтача панелий тIера онгIув ше тьахинхача кхерах бовзаргбоацаш, са болаш, а моллагIча кхыча тайпара кийчбе йиш я. ХIаьта ялтахьа санна маркхалах тайп-тайпара бесаш дола гIум техача пенаш дувтта панель бархат дийхача санна хургья.

Керда панелаш хIанз промышленни тохкамаш дехь яьнна Москвана юххерча ячеистий бетоний Ступински заводе.

(АПН).

ЭГТАРА ДАРЕГIА ЙОЛА АНИЛИН

Анилин — органически синтеза лоархIамегIарча ах-продуктех цаI — дукххача тайпара красителаш, фармацевтически препаратaш, суртaш дахара эша проявителаш, кхыйола материалаш хьаю керттера материал я.

1842 шера эрсий химика Зинин Николая нитробензол юхаметтаоттаярца эгтара хьалха синтез йир анилина. Цу хана деш юкъ-юкъе хьое йолайяр анилин — чоне зархаташ солями кислотаи чутеса нитробензол йоах а еш юхаметтаоттаяра. Цу реакцех хьахулаш дола хлористи аьшк катализатора меттел юкъедоагIа укхаза. Из чIоагIа чоалхаеи аьттув боацаши метод я кийчача продукце цхьа тоня хьаярга ши тоня совгIа чоне зархаташ дIадоах. Производствера дукха отходаш хьакъест, цо дIадах анилинах зулам далара кхерам дIабовкхаргболаш йола чоалхаера средстваш юкъейоахлага. Производство кIезиг-дукха тоеннай эгтара гIахьегIарча—хадданзарча методах пайда эца болабелча.

Березниковски анилино-красочни заводе кердача методица кийчъе йоланьй анилин. Цу процессах чIоагIа отходаш вIалла а хилац, хIаьта хьаратуиса зуламера хиш пинйттаза кIезигалу.

Кердача методах цхьаь боаллочо бу болх шозза хIана халац аьнна оасарагIа хул, хIаьта производственни операцеш 1,5 — 2-зза кIезигалу.

Сенца белгалйоалаш я керда, е цунах кхыча тайпара иоалдара, контактни, анилинон производства метод?

Реакцена юкъе хилац нитробензол, водород, шиъ активностига диллача кхы мел ярал дика тIех йола керда катализатор мара. Цхьа чаккхьанна катализатор цIаькха метта а эте, юха производстве йоагIа.

Контактни анилин хьоаш йола аппаратура чоалхаене, тешаме, къахьегара унахцIена хьалаш Iалашдеш я. Ерригача производствана автоматизаци нь яьннай.

Контактни способах анилин йоаккхилга дунен тIа эгтара хьалха вIаштIехьдаьккхад Советски Союзе. Контактни анилин дукха а дикагIа я шера-юкъерчен хадданзарчен методаца йоаккхачул.

Керда метод СССР анилино-красочни промышленноста ерригача заводашка юкъеяхьаро дукха рузкъа кхоаргда.

Инженер Александр ДЕРЕВИЧЕР.
(АПН).

20-ча январе ткъо шу дул Советски Эскара доакъоша фашистски захватчикех Новгород мукъаьккха (1944).

СУРТА ТIА: Новгород. Котлоан майда.

А. Скороспехова сурт. ТАСС фотохроника.

СОВЕТСКИ ВЫСТАВКА ХЬАЙИЙЛАЙ США

НЬЮ-ЙОРК, 18 январь. (ТАСС). Iалами хоьъьча Мичиган яхача Iама берда йисте уллача Милуоки яхача городе хьайийлай советски графика выставка. 800 саг йар выставка хьеллача. Хьалхарча дийнахьа выставка хьажа безам мел бараш чухоашанар йоккхача зале.

Выставка хьеелла нах вIашагIккхийттача къамаьлаш дахча США-рча СССР посольства советника Е. В. Багрова, американски информационни агентства викала Барсие, яхача города мера заместитела Шварца белгалдаьккхарСоветски Союзаи США-ни юкъе культурни бувземаш лелабар лоархIаме хилар.

ТIЕХЬАШКА ЦА ВАЬЛЧА ВАЛАЦ Д. РАСК.

ВАШИНГТОН, 17 январь. (ТАСС). Кхыча мехкашцарча гIулакхашта йолча сенатски комиссе къайлагIа яьча заседане США пачхьалкхан секретара Д. Раска аьлар, кубински коммунисташа «панамски событеш хьоаль хилар а цар шига дакъа лаьца хилар» хьахьокхаш дола цхьаккха хIама дац пачхьалкхен департамента ховш. Корреспонденташка цу хьакъехьа хоам бир цу комиссе председатела сенатора Фулбрайта.

Дунен халкъашта юкъера кхы тайпа проблемаш ше ювцаш Дин Раска, Фулбрайта яхачох, аьлар, масала, чIоагIа цIенхаштан кхерамен долча гIулакхашта дукхал нийсъеннай ВIашагкхийтта Штаташ. Цу гIулакхех лоархIаш цIераш яьхар цо Къулбехьен Вьетнамен Кубен латтача хьелий. Цо цу тайппара белгалъяьхар «хален къоастаяза йисаи Германен Берлинен проблемаш».

АМЕРИКАНСКИ ДИПЛОМАТ КОАХА ВАЬККХАВ

ПРАГА, 17 январь. (ТАСС). Дипломата балхаца тардила йиш йоаца гIулакхаш леладеча доккха дакъа лоацеш хиннав США гIулакхашта поверенан вола Пикард, аьлар тахан Занзибара кхыча мехкашцарча гIулакхий министра Абдуррахман Мохаммеда. Тха революце дIаяьккха къаьнара феодальни строй чIоагIа могаеш Пикард хиларца дувзаденна, аьлар министра, тха мехкара сов чехка дIаводилга тIадожадаьд американски дипломата. Цу хьакъехьа хоам бу Занзибара городера ЧТК агентства корреспондента.

Хьашт доаца саг-ве аьнна дIахкайкаваь Пикард тахан Занзибарера дIавахав.

Доазол дехьара

«ПАНАМАНА КУЛГАШ ТIА МА КХУВДАДЕ!»

МОНТЕВИДЕО. «Янки, яхийта Панамера!», «Даькъала хийла Панама!» — цу тайпара лозунгаш а йолаш чаккхъяьлар Панаме США-с хьувзадеча агрессивни гIулакхашта дукхьала протест еш уругвайски столица хинна демонстраци.

Панамас дIалеха нийсхон гIулакх хьаллоацаш да Уругвай прогрессивни кепа йоазув. Газеташа кепа теха араьдай кортамукъале яккхара аьрдехьара фронта, социалистически парте, къахьегамхой Единни профсоюзни центра, университета студентий Федераце, США-с хьувзаду агрессивни гIулакхаш херцакхьа лоархIаш йолча кхыча организацей заявлени.

ГАВАНА. Американски империализмо Панаме хьувзалеча агрессивни гIулакхашта дукхьала протест еш йола Куба политически общественни организацей дукхха заявленеш кепа теха араьхай «Нотисиас де Ой», «Революсьон», «Мундо» яхача кубински газеташа. Газеташа цхьон бартагIа хьаллоац ший къамак суверенитет лораеш панамски халкъо лоаттабу къовсам. Укх деношка городкий юртний урамашка ара а бувлаш «Панама — хIаа! Янки — ак!», «Кулгаш тIа ма кхувдаде Панамана!», «ДIабаха Панама низ-Iоткъам лоаттабераш!», «Канал — Панамана!», «ДIаяккха империализм!» яха лозунгаш кхайкаеш ба итташ эзараш студенташ, юкъерча школай дешархой, фабрикий, заводий, халкъа имений болхдой.

БУЭНОС-АЙРЕС. Аргентина халкъ Iалаьмате чIоагIа агIазлаза да американски тIемахошa Панаме бахача нaха деча оакхарий хьисаве къизача цIазашта. Шоай дог-уйла панамски халкъатахьа хилар кхайкадеш йоккха кампани йоаленнай мехка. Газеташа, журналаша, радиос, телевидене бокккача дорхоша харцъю американски оккупанташа лелаю оалaд дара варварски методаш. Цар гIулакх деттара могадеш бIаьш телеграммаш уа панамски патриоташка. «Гражданско-радикальни халкъа цхьоагIо» яхача доалерча парте когирхой организаце ший заявлене тIа белгалдоах «дерригача латиноамерикански мехкий аьлий боккъонаштен суверенитетан эттара нйрчагIча тайпара тIагIертидга де Панамера событеш», яхаш.

НЬЮ-ЙОРК. «Сонае Панамера американски герзашцара агрессия!», «Панамски канала зона Панамо я!» цу тайпарча лозунгашца демонстраце арабаьлар къона ньюйоркцаш, «Кагирхой тIечан фашизмаьнен дукьала ба» яхача организаце членаш. Организаце викало наха юкъе дIайоаржаеш хиннача листовкаш тIа чIоагIа харцахьа лерхI США-с хьувзаду агрессивни гIулакхаш.

«Панамски кризис хургйоаг-а-и хьалхе а ха йиш йоцаш дар», — яхаш яду «Нью-Йорк Таймс» яхача газета обозревателa Сульцбергера. «Панамцаш раьза болцаи» ВIашагIкхийттача Штаташка хон дукха ха я, белгалдоах цо, «хIана аьлча Панамски канала дерригa истори къаьвта дика колониализма юкь йоазийташ да». ТIеххьарча хана Панаме хьайоа гIулакхаш дерригача дунен тIа а колониализмана дукьала, американски гIулакхашта дукхьала нaьха уйлаш ластар хьахьокхаш хилар бакъ а деш Сульцбергера яду «колониализмана дукхьаларча дерригa дуне чудоаччача аккхано дIаяхаха тарлургдар фордаз арахьара США еррига владенеш».

КАРАКАС. Дерригдуна Машара Совета члена, Венесуэла Къаман машара совета председателa инарала Хосе Рафаэль Габальдона Панама президентага ше яхьийтача послане тIа язьу, США лаьш а доацаш, латиноамерикански мехкий халкъаш моргIате дала деза ха хьаеттай, яхаш. Панама моргIатоннен цо шийлоIаме хиларaн дукхьала хьовзадаь гIулакх тIеххьара хила деза мехкашна хьувзадеча боньо йоацача гIулакхех.

ПАРИЖ. США-a Панаме дохаеча герзашцарча интервенцена дукхьала протест еш я ООН-a Клерамален Советага а, хIаьта иштта США-е Панамаe правительствашка а юристий-демократий Дунен халкъашта юкъерча ассоциаце яхьийта заявлени. Ассоциаце дIалех канала зонерча американски бIу арабоаккхига. Цу зоне суверенитет йола Панама хилара Iалаьмате сиха мукIарло деага, каналана нейтрализаци еага.

БРЮССЕЛЬ. «Сите» яхача бельгийски газето белгалдоах, порядок лоаттаяра дуькъехьа США-ни Панаманен юкъе хиннача соглашене царна шаьрa къовсам дIабаккханзар, яхаш, хIана, аьлча, газето белгалдоаххача тайпара «Вашингтоно цIаьхха а ах аргдац Панамски канала». Газето деча хоамаш тIа белгалдоах США-ни Панаманен юкъе латта гIулакхаш шоай колонешка европейски метрополеша деча оалаца нийсде йиш йолаш да, яхаш, хIана аьлча «Панама, е кхы а цIенагIа аьлча, Панамски канала зона бокъонца йола американски колоне я».

АргIанара провокаци кийчъеш я Бонн

БОНН, 16 январь. (ТАСС). Германски Демократически Республика територе тIарча Малхбузен Берлиних шоай дакъа лоала яхаш йола ФРГ йоаца «бокъонаш» «бакъъар» дукхa керда провокаци йолаяра планаш уттаю малхбузенгермански доал деча гIозараша. Цунна долча бахьана Бонна безам ба укх шера июль бетта чаккхаха дахрIача ФРГ президент хоржаш деш долча аргIанарча хоржамех пайда эца.

Кепа йоазоно тахан хоам бу, малхбузенгермански бундестаге дакъа лоацаш йолча ерригача политически партеша могадир президент харжара декхар тIатташ йолча «федеральни собране» ший заседани малхбузенгермански пачхьалкхен дакъа ца доаллача Малхбузен Берлине ела, яхаш «федеральни собране» дакъа лаца деза бюджетага беррича депутаташа, хIаьта иштта ФРГ даьттай ландтагий викалаша а.

Хано дIадехар

Н. С. ХРУЩЕВА ПОСЛАНЕХ ДОАЗОЛ ДЕХЬА ЯЗДЕРАШ

НЬЮ-ЙОРК. КIиранна цхьазза ше арадоалача бюллетене тIа публициста А. Ф. Стоуна машара гIулакха юкъе доккха дакъа лоацилга а лоархIаш моакйир территориальни къовсамаш къестадеча хана тIема низ юкъе бохилга дехкаш бола соглашени е аьнна енна советски предложени. Советски ното, яду цо, шийов белгальнахкай лоархIамера проблема, территориальни къовсамий проблема. Стоуна белгалду, Аза, Гарварчен Юкъерчен Малхбоалена, Африка машар толхабар кхерам болаш цу тайпара дукхха къовсамаш хилар.

Территориальни къовсамаш переговораш яра наькъаца къоастадара хьакъехьа дунен халкъашта юкъера соглашени яр «дерригача дунен машара гIулакха юкъе лоаца доккха дакъа» хургхилар белгал а доаккхаш, США пачхьалкхен департаменто советски предложени юкхаьнца дика тIа цу шар шийна халахеташ хилар хьахьокх Стоуна.

БОГОТА. «Колумбе къахьегамхоша хоаллоац доазонцара къовсамаш машара наькъаца къоастадара дунен халкъашта юкъера соглашени е аьнна Н. С. Хрущева енна предложени», — аьлар Колумбе профсоюзий цIаьлен барт-цхьоагIони Кьаман комитета генеральни секретара Вентура Пуэтес Вамегаса. «Вай къовсам лоаттабераба, — аьлар цо, — дунен тIа эгтара хьалхара социалистически пачхьалкхен премьер-министра лоархIамера предложени Колумбе правительствоша тIаэцийтар дукха».

ХЕЛЬСИНКИ. «1964 шерах машара шу дехь» — цу тайпарча тIахьехамца кхайкарал дир машара тIехьа лоаттабеча къовсама дегаль укх деношка Оулу яхача городе хиннача, Финлянде профсоюзни организацей викалий собране дакъа доьцараша.

Доазонцара къовсамаш къестадеча хана низ юкъебаккхара юхозадуш хила аьнна Советски Союзо дерригача мехкий правительствашка ена предложени, доах резолюце тIа, чIоагIагIа раьза хинна тIаьйтар машар безача гражданаша.

ДЕЛИ. Территориальни доазонцарен къовсамаш къоастадеча хана низ юкъебоаккхаре цу хилара хьакъехьа дунен халкъашта юкъерча масштабе Советски Союзо башха дика предложени яларца дIадоаладелар ер ша, яхаш яду, «Свотантра» яхача аьттехьарча парте хьелтех долча кIиранна цхьазза арадулача «Свирадьяна». Нийсача ластамахьа баьккха лерттIа гIа ба Н. С. Хрущева предложени, из дунен халкъашта юкъера кхоххам кIалдбара тIаерзаль я.

Территориальни къовсамаш машара наькъаца къестадара Н. С. Хрущева енна предложени, яду дIахо «Сварадьяна», уж я шаккха оагIув раьза йола переговораш. Къовсамаш къестадеча хана деладена машара наькъаца проблемаш къоастаяра зургера, шалхьа санна новкъахьастенаш хеттаниш хул.

(ТАСС).

МОСКОВСКИ ВЫСТАВКА ГРОЗНЕ

Укх деношка изобразительни искусствай республикански музее хьайийлай дIа-юха лелаеш йола живописа, скульптура, графика Московски выставка. БIаьнел совгIа СССР Министерства культура фонде чудоагIа сурт да выставке хьахьокхаш, хIаьта царех дукхагIдараш Ерригсоюзни а доазол дехьагIа а хиначa выставашка гойта да.

...Выставка искусства хьеел гIоравьнача, шиъ ерригa йоккха талант революце искусствана дIаеннача СССР халкъа художника В. А. Серова диллача «Юртара хоамаш» яхача суртаца.

Аламлен бьеча, цIаккха вицлургвоацача сийлахь-воккха Ленина образ гоеваме хьагойт ше дехкача сурташ тIа СССР халкъа художника Н. Н. Жукова. Из къаьста оалалу «В. И. Ленин кабинете», «Телефонаца къамаьлар», «Ильичи Трофимычи» яхача художника cурташка хьежача.

Выставке вахачоа бIаргагургда говза дехка кхы дукха сурташ а. Царех да РСФСР искусства заслуженни деятела В. Нечитайло диллa «Кубанерча звеньевой портрет» В. Косенкова дилла «Геологий гIулакхаши» яха а кхыдола а сурташ. Шоай мехка цIи хезе нах, царна карагIаула дошкхий гIулакхаш, хоза Iалам хьагойт Латве, Армене, Ленинграде, ахьчахьарча художникий сурташа.

60 совгIа графически произведени я Грозне хьахьокхаш, Йоккха говзал йолаш цкъа хьежьчуна безам тIабодаш я дигрузински художника Д. Нодия дехка «БIаьсти йоагIа», «Ника будлача» яха сурташ. Иштта дезалу СССР халкъа художника В. Н. Юркунача, Я. Мавухина произведенеш.

Грозненцашта дезалургдолаш а царна каста дицлургдоацаш дукха сурташ да выставке. Дика гIулакх да из тайпа дика выставка вай городе хьеллар.

М. МУСИЕВ.

Редактор **М. К. ЛЬЯНОВ.**

РАДИО

7.10 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» газетий обзор; 8.20 — «Сердало» газета оагIонаш тIара; 8.30 — концерт; 17.00 — Ростовера трансляци; 17.45 — редакцега письмо дехад, передача (нохчий меттала); 18.40 — концерт.

ТЕЛЕВИДЕНИ

12.10 — «Гордек Лойза» яха художественный фильм; 19.00 — Юртарча атеистех йола репортаж (нохчий меттала); 20.25 — Техникана тIех дика ремонт — репортаж (гIалгIай меттала); 20.35 — концерт; 21.10 — «Къилбаседа повесть» яха художественни фильм.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный, ШIеца фронтовиков улица, 15. Телефонаш: редактора зам. — 2-67-05; ... секретара — 2-45-45, партийни вахаре, ... отдел — 2-35-72.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Красных фронтовиков, 15. Телефоны зам. редактора — 2-67-05; ответственного секретаря — 2-45-45, отделов партийной жизни, ... — 2-35-72.

«Грозненский рабочий» издательства типографи. Революции проспект.

Типография из-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции,

С00020. Заказ № 387.